

บทที่ 4

ผลการดำเนินงาน

การดำเนินงานโครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพท้องถิ่นในโครงการ”ชุมชนน่าอยู่” จังหวัดน่าน เพื่อจัดการทรัพยากรและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ของทีมนักวิจัย และชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ประชาชน องค์กรชุมชน ในการกำหนด ยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาท้องถิ่นร่วมกัน ตลอดจนส่งเสริมศักยภาพของท้องถิ่นในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอันเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดย ใช้องค์ความรู้ ทรัพยากร และเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

พื้นที่ดำเนินการ

โครงการนี้มีระยะเวลาการดำเนินการ 3 ปี (ตุลาคม 2547-กันยายน 2550) ซึ่งใน 2 ปีแรกมี พื้นที่การดำเนินงาน 10 พื้นที่

โดยที่ในปีแรก (ตุลาคม 2547-ธันวาคม 2548)* ดำเนินการในพื้นที่นาร่อง ตำบลโหล่นน่าน และตำบลล้าน อำเภอเวียงสา ส่วนในปีที่ 2 (มกราคม – ธันวาคม 2549) ดำเนินการในพื้นที่นาร่องเดิม และพื้นที่ขยายผล 8 ตำบล คือ ตำบลซึ่ง อำเภอเวียงสา ตำบลน้ำเกีฮ่วน กิ่งอำเภอภูเพียง ตำบลถ้ำตอง อำเภอเมือง ตำบลริม ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา ตำบลสถาน อำเภอปัว และ ตำบลพระพุทธบาท ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง

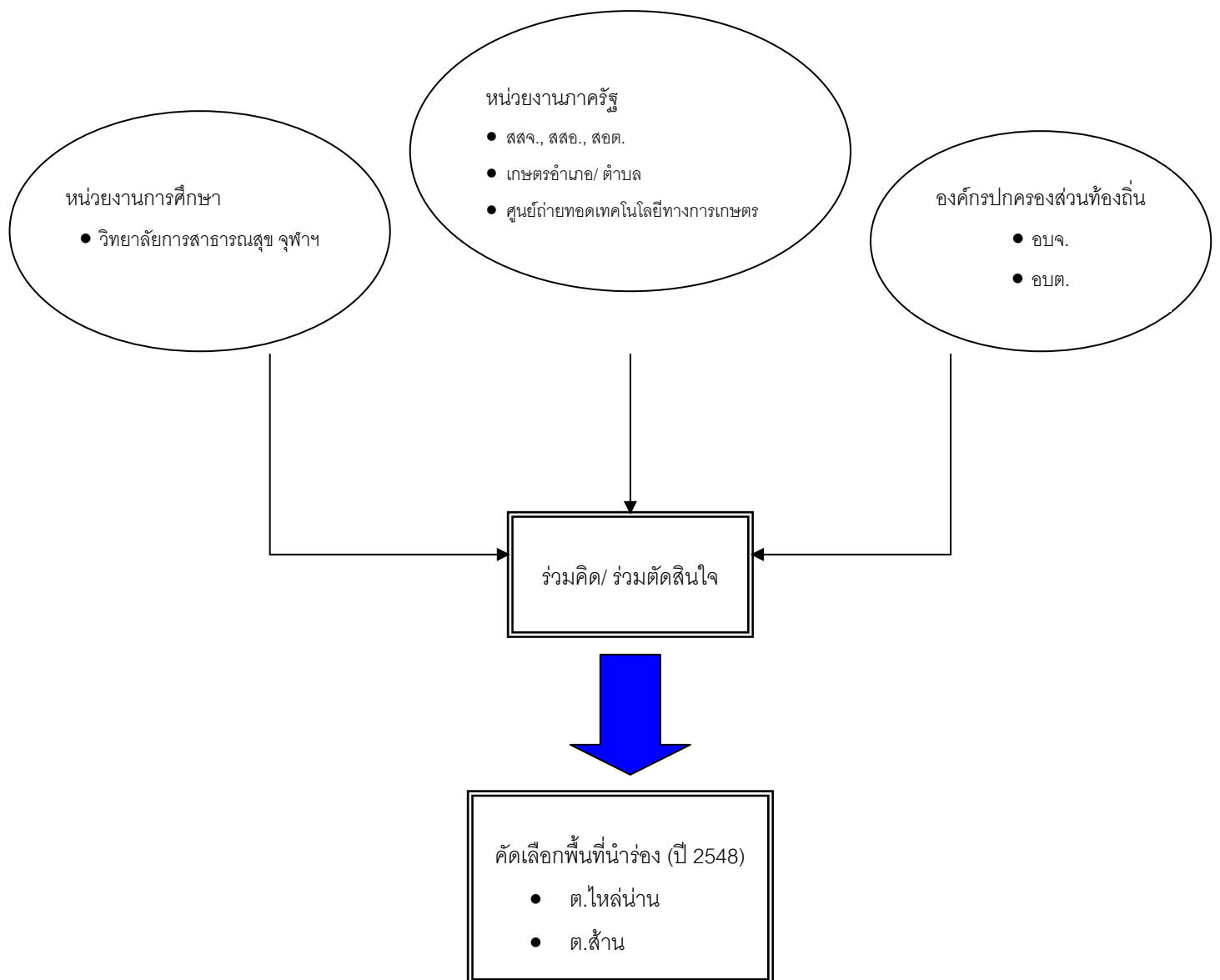
หมายเหตุ ระยะเวลาการดำเนินงานจริงในพื้นที่ จะไม่ตรงกับปีงบประมาณ เนื่องจากในปีแรกของโครงการ ชุมชนประสบ ปัญหาสภาพดินฟ้าอากาศ ฝนตกชุก น้ำท่วมพื้นที่การเกษตร จึงได้ขยายระยะเวลาการดำเนินงานออกไปจนถึง เดือนธันวาคม 2548 ดังนั้นจึงทำให้กิจกรรมในปีที่ 2 ได้เริ่มในเดือนมกราคม 2549

ขั้นตอนและกระบวนการทำงานในปีที่ 1

ระยะที่ 1 ระยะเริ่มต้น

โครงการนี้เป็นการทำงานร่วมกันแบบพันธมิตรระหว่างวิทยาลัยการสาธาณสุข และภาคี ร่วมในจังหวัดน่าน (หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น) โดยมีรูปแบบ กระบวนการทำงานดังแผนภูมิที่ 4-1

แผนภูมิที่ 4-1 รูปแบบกระบวนการทำงานกับภาคีร่วมในจังหวัดน่าน ปีที่ 1

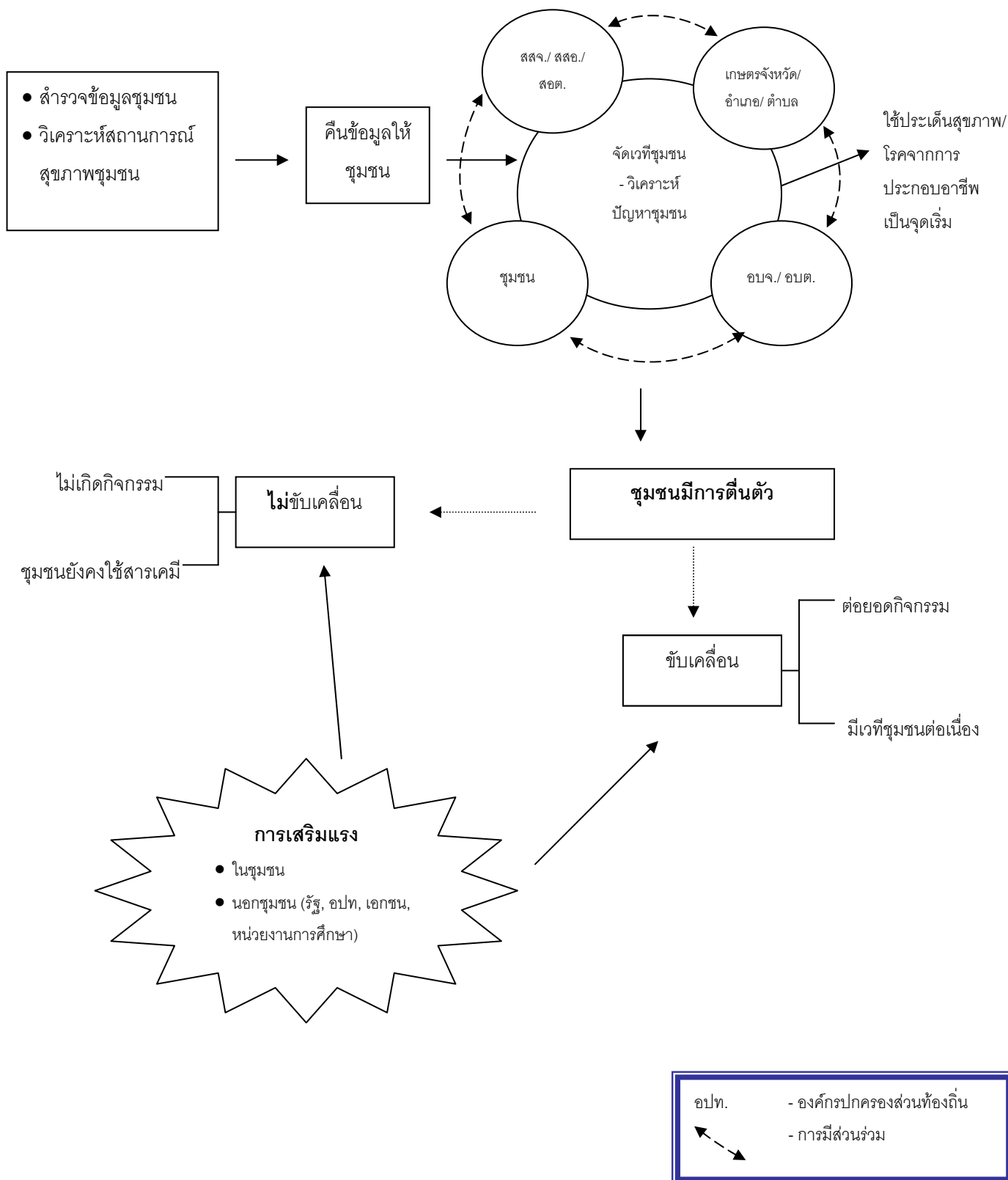

สสจ. - สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด
 สสอ. - สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ
 สอต. - สถานีอนามัยตำบล
 อบจ. - องค์การบริหารส่วนจังหวัด
 อบต. - องค์การบริหารส่วนตำบล

กระบวนการทำงานในพื้นที่เริ่มจากการพูดคุย/สอบถามที่มนักวิจัยร่วม(สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดน่าน (สสจ.)) ถึงกิจกรรม และแผนงานที่ได้ดำเนินการ ซึ่งพบว่าในปัจจุบัน สสจ. ได้เน้นในเรื่อง การ “สร้างสุขภาพ” มากกว่าการ “ซ่อมสุขภาพ” ดังนั้นสำนักงานสาธารณสุข ในฐานะหน่วยงานที่ดูแล ด้านสุขภาพของประชาชนจึงมุ่งที่จะสร้างสุขภาพเชิงรุก สร้างเสริมสุขภาพ คุ้มครองความปลอดภัย ของชีวิตและสุขภาพทั้งด้านความปลอดภัยและความมั่นคงของระบบอาหาร ความปลอดภัยด้าน สิ่งแวดล้อมและการประกอบอาชีพ และการป้องกันควบคุมโรค อันเป็นหนึ่งในแผนพัฒนาสุขภาพ แห่งชาติ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 - 2549)

ทิศทางการสร้างระบบสุขภาพที่ดีของชุมชนนั้นต้องเริ่มจากการปรับกระบวนคิดของประชาชน ให้เห็นถึงความสำคัญของการมี “สุขภาพะ” ที่ดี สำนักงานสาธารณสุขฯ จึงได้ทำการเฝ้าระวังในเรื่อง โรคจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เน้นการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ให้เห็นถึงอันตรายและ ผลกระทบจากการใช้สารเคมีในระบบการผลิต ลดการทำลายระบบนิเวศน์ ซึ่งได้ดำเนินการในหลาย พื้นที่เช่น ตำบลล้าน หมู่ 1 และตำบลไหล่น่าน โดยที่ผ่านมารูปแบบการทำงานของสำนักงาน สาธารณสุขสรุปได้ดังแผนภูมิที่ 4-2

แผนภูมิที่ 4-2 รูปแบบการทำงานเฝ้าระวังโรคจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของสำนักงาน
สาธารณสุขจังหวัดน่าน

ดังนั้นเมื่อได้มีการปรึกษาร่วมกันระหว่างวิทยาลัยฯ และสำนักงานสาธารณสุขฯ จึงมีความเห็นสอดคล้องกันว่างานโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” ของวิทยาลัยฯ สามารถเชื่อมร้อยกับงานเฝ้าระวังฯ ที่สำนักงานสาธารณสุขฯ กำลังดำเนินการอยู่ และเป็นการบูรณาการระหว่างหน่วยงานการศึกษาและหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งเป็นการเสริมแรงให้กับพื้นที่ดำเนินการของ สสจ.เพื่อให้ขับเคลื่อนกระแสของสุขภาพ คุณภาพชีวิตที่ดี โดยใช้เรื่องใกล้ตัวคือโรคจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเป็นการเริ่มที่ฐานกิจกรรมที่ก่อตัวแล้ว มิใช่เป็นเรื่องใหม่ ประกอบกับข้อมูลงานวิจัย ของพิเชษฐ หนองช้าง (การตลาดสารพิษ, 2548) พบว่าจังหวัดน่านมีครัวเรือนที่เป็นเกษตรกรถึงร้อยละ 79.47 ส่วนใหญ่เป็นการเกษตรแบบใช้สารเคมี และเกษตรกรเองก็ได้รับผลกระทบจากการใช้สารเคมีทั้งทางร่างกายและผิวหนัง และจากการเฝ้าระวังโดยการตรวจเลือดหาสารเคมีตกค้าง ส่วนใหญ่เกษตรกรจะมีสารเคมีตกค้างอยู่ในเลือดในระดับสูง

ในปีแรกของการทำงานโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” ได้เลือกพื้นที่นำร่อง 2 พื้นที่คือตำบลไหล่นาน และตำบลล้าน อำเภอเวียงสา ด้วยเหตุผล 1) หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ (สถานีอนามัย เจ้าหน้าที่เกษตรตำบล ฯลฯ) ตลอดจนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) มีแนวคิดและเห็นความสำคัญของการริเริ่มทำโครงการที่จะพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นผู้คอยสนับสนุน เป็นที่ปรึกษาให้กิจกรรมในชุมชนดำเนินไปด้วยดี 2) ชุมชนมีทุนเดิม กล่าวคือมีความพร้อมทั้งในระดับประชาชนและระดับผู้นำ จากการสังเกตและสอบถามข้อมูลพบว่าในทั้ง 2 พื้นที่มีเกษตรกรบางรายที่เริ่มตระหนักถึงผลกระทบของการใช้สารเคมีที่มีต่อสุขภาพ และพยายามลดการใช้สารเคมี โดยการผลิตน้ำปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อใช้สลับกับสารเคมีในรายที่จำเป็น

ระยะที่ 2 การระดมสมอง เพื่อจัดทำแผน

หลังจากได้พื้นที่นำร่องแล้ว นักวิจัยใช้กระบวนการจัด “เวทีประชุม” เพื่อเป็นการสื่อสารข้อมูล โดยเชิญภาคีร่วมทั้งหมดทุกภาคส่วน จากพื้นที่นำร่องเข้าประชุม โดยมีการนำเสนอข้อมูลสถานการณ์สุขภาพของคนในจังหวัดน่าน ความเสี่ยงจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมภายใต้เงื่อนไขการผลิตเชิงเศรษฐกิจ และเปิดโอกาสให้ชุมชน (กลุ่มเกษตรกร อสม. แม่บ้าน ผู้นำ) ระดมความคิดเห็น เสนอแนวทาง/ กระบวนการที่จะลดปัญหา ลดความเสี่ยงด้านสุขภาพ และรู้เท่าทันโรคในปัจจุบันที่เกิดจากสาเหตุที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ซึ่งผลจากการระดมสมองของพื้นที่นำร่องทั้งสองพื้นที่ พบว่า ค่อนข้างคล้ายกันด้วยเป็นพื้นที่ทำการเกษตร และปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่คือสภาพสมดุลงานธรรมชาติถูกคุกคาม แมลงและวัชพืชมีการพัฒนามากขึ้น เกษตรกรจึงหันมาใช้สารเคมีมากขึ้นเพื่อจะกำจัดศัตรูพืชให้ได้ผล ประกอบกับเกษตรกรส่วนใหญ่มีภาวะหนี้สิน ดังนั้นจึงไม่มีทางเลือกเลยในการผลิตพืชผลทางการเกษตรเพื่อรองรับตลาด นอกจากนั้นจากการเจาะเลือดเพื่อตรวจหาระดับเอนไซม์โคดีนเอสเตอเรสในกลุ่มเกษตรกรที่ใช้สารเคมีทั้ง 2 พื้นที่ พบว่าส่วนใหญ่อยู่ในระดับเสี่ยง

ประเด็นที่ได้จากการระดมสมองของตัวแทน 2 พื้นที่คือการที่เกษตรกรขาดความรู้ ความเข้าใจและการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องในการใช้สารเคมี จึงทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพ และกลุ่มย่อยของพื้นที่ได้มีการเสนอความคิดเห็นดังนี้

1. ควรมีการให้ความรู้ในการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องกับเกษตรกร และกลุ่มประชาชนทั่วไปในพื้นที่ในเรื่องการใช้สารเคมี
2. ควรมีการสร้างจิตสำนึก/ความตระหนักให้แก่เกษตรกร ในเรื่องสุขภาพของตนเองในฐานะผู้ผลิต และตระหนักถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค
3. ควรส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสานเพื่อลดการทำลายสิ่งแวดล้อม
4. ควรมีการบูรณาการประเด็นด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญและใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการขับเคลื่อน โดยที่เป็นการพึ่งพากัน ตัวอย่างเช่นชุมชนต้องอาศัยข้อมูลด้านวิชาการจากภาครัฐ ส่วนในด้านงบประมาณชุมชนควรที่จะมีการรวบรวมทุนชุมชน รวมถึงการแสวงหาจากแหล่งทุนภายนอกด้วย

ซึ่งตัวแทนของพื้นที่ได้มีการระดมสมองวางแผนปฏิบัติการของตำบลเพื่อที่จะลดความเสี่ยงลดปัญหาจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อนำเสนอในที่ประชุม แต่อย่างไรก็ตามตัวแทนต่างก็มีความเห็นว่าแผนที่นำเสนอจะต้องผ่านการหารือกับชุมชนเป้าหมายเพื่อปรับแผน ก่อนที่จะขอรับการสนับสนุนงบประมาณ

ระยะที่ 3 ระยะปรับแผนปฏิบัติการ

แกนนำกลุ่มภาคีร่วมของตำบล ที่ได้เป็นตัวแทนชุมชนเข้าร่วมประชุมเสนอแผนปฏิบัติการตำบลกับนักวิจัยในระยะเริ่มต้น ได้นำสาระและประเด็นมาขยายบอกต่อให้กับชุมชนเป้าหมาย เพื่อสร้างการรับรู้/ ความเข้าใจให้กับชุมชน โดยผ่านทาง “เวทีประชาคมหมู่บ้าน” และระดมความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมในเวทีประชาคมหมู่บ้าน (ผู้นำชุมชนแบบทางการ/ แบบธรรมชาติ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. สำนักงานสาธารณสุข สาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยตำบล เจ้าหน้าที่เกษตรประจำตำบล ตัวแทนครูในชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล) ได้ร่วมกันทบทวน แก้ไขและปรับปรุงแผนปฏิบัติการฯ เพื่อให้ชุมชนและภาคี รู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของโครงการ/ กิจกรรมที่จะดำเนินการ

แผนปฏิบัติการฯ ที่ปรับแก้แล้วจะถูกส่งให้กับทีมนักวิจัย (วิทยาลัยการสาธารณสุขฯ และสำนักงานสาธารณสุข) เพื่อจัดสรรงบประมาณสนับสนุน

ระยะที่ 4 การขับเคลื่อนตามแผนปฏิบัติการ

การขับเคลื่อนแผนงานนั้น หน่วยงานที่เป็นแกนนำด้านวิชาการในชุมชนคือสถานีนามัยและเจ้าหน้าที่เกษตรตำบล ได้ทำงานร่วมกับชุมชนคือ

1. จัดประชุมอบรม/ ให้ความรู้ให้กับกลุ่มเกษตรกร และประชาชนในหมู่บ้านที่สนใจ ในเรื่องผลกระทบจากสารเคมี และการเสนอแนวทางเลือกในการทำเกษตรอินทรีย์ วิธีทำน้ำหมักชีวภาพ และในบางตำบลเช่น ตำบลไหล่นานได้เชิญเกษตรกรที่ได้เริ่มทำนาแบบปลอดสารพิษ มาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ปัญหา อุปสรรค ให้กับชุมชน และเกษตรกรที่สนใจได้ฟัง ซึ่งเป็นเทคนิคในการใช้ “คนต้นแบบ” ที่ลงมือปฏิบัติจริงมาเป็นตัวอย่างถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ

หมายเหตุ การดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการของแต่ละตำบลในพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมายได้นั้น จะขึ้นอยู่กับสภาพการพิจารณาของชุมชน เช่นกรณีตำบลสำน กิจกรรมการจัดอบรมการเฝ้าระวังสภาวะสุขภาพ (Training/Workshop) จะดำเนินการใน 6 หมู่บ้าน ส่วนกิจกรรมที่เป็นปฏิบัติการจริง (Implementation) จะดำเนินการในหมู่บ้านที่พร้อม เช่นการผลิตข้าวกล้อง/การเลี้ยงปลาในครัวเรือน จะทำในกลุ่มเกษตรกรบ้านไผ่งาม หมู่ 1 เพียงหมู่เดียว หากเป็นเรื่องการเฝ้าระวังสภาวะสุขภาพด้วยการเจาะเลือด จะดำเนินการในหมู่ที่ 1-3 หมู่ที่ 6-8 และหมู่ที่ 10

ซึ่งนักวิจัยตั้งข้อสังเกตดังนี้ ด้วยข้อจำกัดของงบประมาณ/กำลังคน ทำให้ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมในทุกหมู่บ้านได้ ต้องคัดเลือกหมู่บ้านนำร่อง และเลือกดำเนินการที่มีฐานมาจากความสนใจ และเป็นกลุ่มกิจกรรมเดิมที่มีอยู่ในชุมชนนั้นๆ เท่ากับว่าเป็นการเริ่มที่ “ทุนเดิม” ของชุมชน ที่มีกลุ่มอยู่แล้ว เช่นกลุ่มผักปลอดสารพิษ กลุ่มผู้เลี้ยงหมู กลุ่มเกษตรกร ฯลฯ ซึ่งจะมีความ “ต่อเนื่อง” และ “ยั่งยืน” กว่าการจัดตั้งกลุ่มใหม่

2. การเฝ้าระวังในเกษตรกรกลุ่มเสี่ยง โดยตรวจหาเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรส ด้วยวิธีการเจาะเลือด เดือนละครั้ง โดยเจ้าหน้าที่ของสถานีนามัย ซึ่งการเจาะเลือดนี้จะสามารถบ่งบอกถึงการปนเปื้อนของสารเคมีกลุ่มเออร์กาโนคลอรีนและคาร์บาเมต ซึ่งเป็นกลุ่มสารเคมีกำจัดแมลงศัตรูพืชที่ตกค้างในร่างกาย การแปลผลการตรวจ จะมี 4 ระดับคือ 1) ระดับปกติ 2) ระดับปลอดภัย 3) มีความเสี่ยง และ 4) ไม่ปลอดภัย (ดูในภาคผนวก ก) และทำการคืนข้อมูลให้กับกลุ่มเกษตรกรได้รับทราบ พร้อมทั้งให้คำแนะนำในการปฏิบัติตัว ในกรณีที่เกษตรกรรายนั้นๆ ยังไม่สามารถลด ละ เลิกการใช้สารเคมีได้ เกษตรกรที่รับทราบผลการตรวจส่วนใหญ่จะมีความตื่นตัว ประกอบกับการได้เข้ารับการอบรมจะทำให้มีความรู้/ ความเข้าใจถึงผลกระทบของสารเคมีมากขึ้น ดังนั้นการสร้างกระแสชุมชนในเรื่องสุขภาพค่อนข้างจะได้รับความสนใจ

3. การศึกษาดูงาน ในพื้นที่จังหวัดน่านที่มีการทำเกษตรอินทรีย์ การทำน้ำหมักชีวภาพ เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกรที่มีความสนใจได้เห็นตัวอย่าง/ ได้ซักถามและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างพื้นที่

ระยะที่ 5 การติดตามความคืบหน้าของโครงการ

เมื่อกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้ดำเนินกิจกรรมตามแผนปฏิบัติการฯ ไปช่วงระยะเวลาหนึ่ง นักวิจัยและภาควิชาในพื้นที่ได้จัดเวทีประชุม (แยกรายตำบล) เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นภาควิชา

ในการทำงานได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น บอกเล่าถึงความก้าวหน้า ตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่ประสบ เพื่อได้รับฟังข้อมูล ข้อเสนอแนะจากหน่วยงานวิชาการและหน่วยงานราชการ ซึ่งแต่ละตำบลได้เสนอข้อมูล ดังนี้

ตำบลสำน

1.ผลจากการดำเนินงาน ในปัจจุบันเริ่มมีการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนประมาณ 23 คน หันมาใช้สารชีวภาพ ปลูกผักปลอดสารพิษ อย่างไรก็ตามเกษตรกรส่วนใหญ่ยังมีค่านิยมในการใช้ยาฆ่าแมลง เนื่องจากการผลิตเชิงพาณิชย์ และต้องการได้ผลผลิตไว แม้ว่าจะรับรู้ถึงพิษภัย แต่ยังไม่มีอาชีพอื่นสำรอง ในการใช้สารชีวภาพขับไล่แมลงจะต้องใช้บ่อยครั้งขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้สารเคมี และเกษตรกรไม่มีเวลาพอเนื่องจากต้องทำงานอย่างอื่นด้วย

2.สถานะทางด้านสุขภาพ อสม.ได้เป็นแกนนำในการสำรวจภาวะสุขภาพชุมชน และเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยทำการเฝ้าระวังโดยการเจาะเลือดหาสารเคมีตกค้าง ซึ่งโรคที่พบจะเป็นโรคที่มาจากยาฆ่าวัชพืช และสถานีอนามัยจะเน้นการให้ความรู้และป้องกันตนเอง

3.การสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนและภาคีต่างๆ นอกชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง องค์การบริหารส่วนตำบลสำนมีนโยบายสนับสนุน ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดรายจ่ายครัวเรือน มีการติดต่อวิทยากร มาอบรมทางเลือกในการปลูกพืช แทนการปลูกข้าวโพดเพียงอย่างเดียว เช่นการปลูกกะหล่ำ ยางพารา หม่อน ฯลฯ (เนื่องจากพื้นที่ที่ปลูกข้าวโพด ส่วนใหญ่จะต้องใช้ยาฆ่าหญ้าในปริมาณสูง) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการปรับเปลี่ยนแนวคิดของชุมชนจากการเกษตรพึ่งพาสารเคมีนั้น ควรต้องมีการเสนอทางเลือกให้ เช่นการปลูกพืชเสริม ตลอดจนในเรื่องตลาดเพื่อเป็นที่รองรับสินค้าและควรมีเทคนิคในการจัด เช่น มีการโฆษณา/ ประชาสัมพันธ์ ตลาดผักปลอดสารพิษ

ส่วนในเรื่องปัญหา อุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมคือ

1.กลุ่มทำปุ๋ยหมัก/ปุ๋ยน้ำชีวภาพ พบว่าวัตถุดิบ (เช่น มูลสัตว์ แกลบ) ในท้องถิ่นไม่เพียงพอ ประกอบกับไม่มีโรงเรือนในการผลิต และเก็บอุปกรณ์ วัตถุดิบ

แนวทางแก้ไข คือ ให้สมาชิกกลุ่มเพิ่มการผลิตวัตถุดิบในการทำปุ๋ย การเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู วัว หรือชักชวนให้ผู้ที่เลี้ยงสัตว์ เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มด้วย ส่วนในเรื่องโรงเรือน กลุ่มได้เสนอของงบประมาณจากแหล่งทุนอื่นเข้ามาสมทบ และได้รับงบเรียบร้อยแล้ว และอยู่ในระหว่างดำเนินการสร้าง

2.กลุ่มเลี้ยงหมูหลุม ซึ่งเป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ในพื้นที่ และแม้ว่าสมาชิกกลุ่มจะมีการศึกษา ดูงานในกลุ่มเกษตรกรตำบลอื่นมาแล้ว แต่ยังขาดประสบการณ์ และความเข้าใจ

แนวทางแก้ไข คือมีการประสานงานกับเจ้าหน้าที่เกษตรประจำตำบล เพื่อเข้ามาให้ความรู้เพิ่มเติม

3.การเฝ้าระวังสภาวะสุขภาพ เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ได้ทำการอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกกลุ่มเกษตร/ พ่อบ้าน/ แม่บ้าน ในเรื่องวิธีการใช้สารเคมีทางการเกษตรให้ปลอดภัย ข้อควรระวัง ตลอดจนผลกระทบต่อสุขภาพในระยะยาว แต่พบว่าประชาชนขาดความตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมี ด้วยภาวะเศรษฐกิจที่ต้องมีการแข่งขัน ทำให้เกษตรกรต้องเสี่ยง

แนวทางแก้ไข คือการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานเกษตร เพื่อให้มีการเสนอแนะทางเลือกในการประกอบอาชีพให้แก่ประชาชน

ตำบลไหล่นาน

1.ผลจากการดำเนินงานจากเดิมที่มีกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษที่เริ่มตั้งแต่ ปี 2547 ได้มีสมาชิกเพิ่มขึ้น ตัวแทนกลุ่มทำนาปลอดสารพิษได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการทำน้ำปุ๋ยชีวภาพให้เกษตรกรที่สนใจ และได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากสถานีอนามัย องค์การบริหารส่วนตำบลไหล่นาน และสถานีพัฒนาที่ดิน นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่ม มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เกษตรปลอดสารพิษโดยให้สมาชิกสมัครเป็นรายหุ้น เป็นกองทุนในการบริหารจัดการ และมีการฝากเงินออม

2.มีการตั้งกลุ่มแพทย์แผนไทย พันธุ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน และได้รับการอบรมจากทีมแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลท่าวังผา จ.น่าน

3.การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลไหล่นาน ได้สนับสนุนในเรื่องการจัดศึกษาดูงานการเกษตรอินทรีย์ ที่สำคัญกำลังมีการร่างข้อบังคับ ในเรื่องการกำหนด Zoning (การพินยาฆ่าหญ้าบริเวณชุมชน และใกล้แหล่งน้ำ) โดยการผลักดันของชุมชนที่ได้เสนอไว้กับสภา อบต. ส่วนเรื่องการตลาด กำลังอยู่ระหว่างการจัดหาตลาดให้ชุมชนมีสถานที่จำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

ส่วนปัญหา อุปสรรคในการดำเนินงานของตำบลไหล่นาน คือ

กระแสการตื่นตัวในเรื่องความปลอดภัยของการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยังมีน้อย และการผลิตของเกษตรกรยังต้องพึ่งพาสารเคมี

แนวทางแก้ไข คือ

1.ต้องมีการสร้างกระแสการตื่นตัว และเคลื่อนไหวในชุมชนอย่างต่อเนื่องทุกภาคส่วน โดยการประชุมงานกับทั้งหน่วยงานราชการ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน

2.การศึกษาดูงานในพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ จะเป็นการจุดประกายความคิดใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น

3.การสร้างตลาดผลผลิตปลอดสารพิษ เพื่อรองรับสินค้าที่ผลิตได้ จะเป็นการจูงใจเกษตรกร

4.สนับสนุนองค์ความรู้ด้านวิชาการในการถนอมอาหาร หรือการแปรรูปผลผลิตเพื่อจำหน่าย

ข้อมูลที่แต่ละตำบลนำเสนอในที่ประชุมนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็นก็ได้รับฟัง และมีการเสนอความคิดเห็น เช่น อบต. ได้ขานรับในเรื่องการสร้างตลาด สถานีอนามัยตำบลได้รับที่จะเฝ้าระวังในเรื่องการเจาะเลือดตรวจหาสารพิษตกค้าง และรณรงค์ให้ความรู้ที่ถูกต้องกับกลุ่มเสี่ยงในชุมชน

ซึ่งจะเห็นได้ว่าการดำเนินงานของพื้นที่นาร่องเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เริ่มในกลุ่มเด็กที่มีปัญหา ความต้องการที่คล้ายคลึงกัน ร่วมกันทดลองทำ โดยที่ไม่ได้เป็นการบังคับหรือกะเกณฑ์ให้คนทั้งชุมชนเข้าร่วม จากนั้นจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิดใหม่ๆ ผ่านเวทีพบปะ ดังนั้นปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นจึงใช้กระบวนการแก้ไขอย่างมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และสิ่งที่สำคัญในการปรับเปลี่ยนแนวคิดของคนในสังคม เรื่องกระแสสุขภาพนั้น คือการ “บอกต่อ” หรือ “การขยายเครือข่าย” ดังนั้นเวทีที่จะเกิดขึ้นต่อจากนี้คือ “การจัดสรุปบทเรียน” ที่พื้นที่นาร่องตำบลไหล่นาน และตำบลสำน จะถ่ายทอด/เล่าประสบการณ์การดำเนินงานสร้าง “สุขภาพะ” ที่ดี โดยใช้ประเด็นปัญหาสุขภาพจากการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรมของชุมชน ที่เห็นได้ชัดทั้งจากรายงานการวิจัยและอัตราการเจ็บป่วย ซึ่งเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวเป็นจุดเริ่มต้น

ระยะที่ 6 การจัดเวทีสรุปบทเรียน

บทเรียนที่เกิดขึ้นในชุมชนภายในระยะเวลา 15 เดือน (ตุลาคม 2547- ธันวาคม 2548) ที่พื้นที่นาร่องได้สรุปให้พื้นที่ขยายผล 8 ตำบลในปี 2549 มีดังนี้

1. ในการริเริ่มสิ่งใดๆในชุมชน ต้องมีการสร้างการรับรู้ร่วมกัน สร้างวิสัยทัศน์ให้มีเป้าหมายที่จะดำเนินไปร่วมกัน
2. การจัดการความรู้ที่เป็นระบบ และการสื่อสาร ส่งต่อความรู้ เช่นการอบรม การจัดเวทีเสวนาเป็นสิ่งที่จำเป็น
3. การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เช่นสถานีอนามัย เกษตร ครู อบต. และชุมชน ต้องทำงานเป็นทีม อย่างไรก็ตามจะต้องมีผู้รับผิดชอบหลัก
4. ต้องมีแนวคิดในการจัดการการเกษตรแบบใหม่ เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การเลี้ยงหมูหลุม ฯลฯ และควรมีการวางแผนการตลาด เพื่อรองรับผลผลิต นอกจากนี้การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้เพื่อเป็นการฟื้นฟูสุขภาพของเกษตรกร เช่น การนวดแผนไทย จะเป็นการเสริมความรู้กลุ่มแม่บ้านและสามารถเป็นรายได้เสริม
5. ควรมีการเฝ้าระวังสุขภาพอย่างต่อเนื่อง เช่น การเจาะเลือดเพื่อหาสารพิษตกค้าง และมีการแจ้งผลข้อมูลให้ชุมชนได้รับรู้ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนตื่นตัว
6. ควรมีการจัดเวทีพบปะ เพื่อให้แกนนำทั้งหน่วยงานราชการและผู้นำชุมชน ตลอดจนกลุ่มทำงานได้แลกเปลี่ยน หรือถึงปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น และใช้กระบวนการมีส่วนร่วมหาแนวทางแก้ไข ปรับแผนกิจกรรม หรือแสวงหาทรัพยากรภายนอกเข้ามาช่วย

7. ควรมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมที่ทำ โดยที่เริ่มแรก อยู่ในกลุ่มเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกันเพื่อขยายแนวคิด จากนั้นควรมีการขยายแนวคิดออกไปสู่วงกว้าง เพื่อก่อให้เกิดเครือข่าย (ยกตัวอย่างเช่น การจัดเวทีสรุปบทเรียนที่วิทยาลัยการสาธารณสุขฯ และภาคีร่วมในจังหวัดน่านได้จัดขึ้น)

8. จากจุดเริ่มต้นในเรื่องปัญหาสุขภาพ และความเล็งของเกษตรกรในการประกอบอาชีพที่ต้องใช้สารเคมีนั้น ควรมีการพัฒนามาตรการทางด้านสังคมที่ชุมชนเห็นพ้องต้องกัน ให้ไปสู่การร่างเป็นกฎหมายของท้องถิ่น ซึ่งหากสามารถทำให้ไปสู่นโยบายสาธารณะ จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมอย่างมาก

ขั้นตอนและกระบวนการทำงานในปีที่ 2

การดำเนินงานในปีที่ 2 (มกราคม-ธันวาคม 2549) วิทยาลัยฯ ได้ใช้รูปแบบ “การทำงานแบบมีส่วนร่วม” กับทุกภาคส่วน เช่น การทำงานในปีแรก ดังนั้นในทุกกระบวนการ เช่น การเลือกพื้นที่ขยายผล การวางแผนงาน ฯลฯ จะเป็นผลจากการประชุม กิจกรรมที่ได้ดำเนินการ มีดังนี้

- 1.การประชุมคณะทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยส่วนกลางและนักวิจัยท้องถิ่น
- 2.การสนับสนุนให้พื้นที่ขยายผลในปี 2550 ดำเนินงานสถานการณ์สุขภาพ
- 3.การจัดเวทีประสานพลังร่วมเพื่อการสร้างสุขภาพคนน่าน
- 4 การเข้าสำรวจพื้นที่ขยายผล 8 พื้นที่
- 5.การเข้าร่วมเวทีชุมชน
- 6.การจัดประชุมระดมสมองในการร่าง “หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำ”
- 7.การประชุม “โครงการเพื่อช่วยฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนหลังวิกฤติน้ำท่วม”
- 8.การประชุมติดตามความก้าวหน้า และปัญหาอุปสรรคของพื้นที่
- 9.การประชุมเวทีใหญ่ระดับจังหวัดประจำปี 2549

1.การประชุมคณะทำงานร่วมระหว่างนักวิจัยส่วนกลางและนักวิจัยท้องถิ่น

ทีมนักวิจัยส่วนกลางของวิทยาลัยการสาธารณสุขและนักวิจัยร่วมจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน ได้ประชุมร่วมกันในวันที่ 27 มกราคม 2549 ณ วิทยาลัยการสาธารณสุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อสรุปผลงานโครงการ “ชุมชนน่าอยู่ จังหวัดน่าน” ปีที่ 1 ที่ได้รับการดำเนินในพื้นที่นำร่องตำบลไหล่น่าน และตำบลล้าน ซึ่งที่ผ่านมาได้ดำเนินการภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการกระตุ้นให้ชุมชน ตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพ โดยเน้นโรคที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต อาชีพและสังคม ชุมชนมีการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเอง สามารถวิเคราะห์ปัญหา และวางแผนกิจกรรมของชุมชน มีการสร้างแกนนำของชุมชนให้เป็นคนต้นแบบ เช่นกลุ่มทำน้ำปฏึกหมักชีวภาพ กลุ่มปลูกพืชผักปลอดสารพิษ ซึ่งวิทยาลัยฯ เปรียบเหมือนปัจจัยนำเข้า ที่ทำการสนับสนุนงบประมาณ

และด้านวิชาการให้กับชุมชน โดยความร่วมมือกับหน่วยงานภาคี ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) หน่วยงานสาธารณสุข (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และสถานีอนามัย) หน่วยงานเกษตร (สำนักงานเกษตรอำเภอ เจ้าหน้าที่เกษตรที่รับผิดชอบตำบล) ตลอดจนชุมชนและทำให้เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มในชุมชน กลุ่มหมู่บ้าน และภายนอกหมู่บ้าน เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยทำในรูปของการจัดเวทีชุมชน และการสื่อสารภายนอกชุมชน โดยทำในรูปของการศึกษา ดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้อง เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของชุมชน

จากนั้นมติที่ประชุมเห็นว่าควรมีการขยายพื้นที่ดำเนินการเพิ่มสำหรับการดำเนินงานในปีที่ 2 ของโครงการ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่ดังนี้ 1) เป็นพื้นที่ที่ใช้สารเคมีในการเกษตรกรรมในปริมาณที่สูง และจัดเป็นพื้นที่เสี่ยง 2) คนในชุมชนมีภาวะการเจ็บป่วยสูง และ 3) ชุมชนมีความรู้ ความสนใจ และตื่นตัวในเรื่องการใช้สารเคมีในการเกษตร โดยที่ชุมชนอาจอยู่ในช่วงเริ่มต้น หรือบางชุมชนเริ่มต้นแล้วแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จ ด้วยข้อจำกัดบางประการ

พื้นที่ที่ได้รับการพิจารณาเลือกดำเนินการ “โครงการการพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม ภาคเกษตรกรรม” ในปี 2549 มี 8 พื้นที่ ดังตารางที่ 4-1

ตารางที่ 4-1 แสดงรายชื่อพื้นที่ดำเนินการและหน่วยงานที่เป็นแกนนำ

ตำบล	อำเภอ	องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น	หน่วยงานภาครัฐ
1.ซึ้ง	เวียงสา	*อบต.ซึ้ง	**สอ ต.ซึ้ง
2.น้ำเกี๋ยน	กิ่งอำเภอภูเพียง	อบต.น้ำเกี๋ยน	สอ ต.น้ำเกี๋ยน
3.ถืมตอง	เมืองน่าน	อบต.ถืมตอง	สอ ต.ถืมตอง
4.ริม	ท่าวังผา	อบต.ริม	สอ ต.ริม
5.ป่าคา	ท่าวังผา	อบต.ป่าคา	สอ ต.ป่าคา
6.สถาน	ปัว	อบต.สถาน	สอ ต.สถาน
7.เปือ	เชียงกลาง	อบต.เปือ	สอ ต.เปือ
8.พระพุทธรบาท	เชียงกลาง	อบต. พระพุทธรบาท	สอ ต.พระพุทธรบาท

หมายเหตุ

* องค์การบริหารส่วนตำบล

** สถานีอนามัยตำบล

ส่วนพื้นที่นำร่องเดิมในปี 2548 (ตำบลโหล่นาน และตำบลล้าน) ยังคงได้รับการสนับสนุนกิจกรรมต่อ เพื่อให้พื้นที่สามารถขับเคลื่อนแนวความคิดการเกษตรปลอดภัยสาธิต ดังนั้นพื้นที่ดำเนินการโครงการในปี 2549 จึงมีทั้งสิ้น 10 พื้นที่

2.การสนับสนุนให้พื้นที่ขยายผลในปี 2550 สำนวนสถานการณ์สุขภาพ

ในปี 2550 ได้มีการวางแผนที่จะขยายพื้นที่การดำเนินงานโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” ออกไปอีก 15 พื้นที่ ดังนั้นจึงได้มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อให้สรุปรวบรวมข้อมูลชุมชน สถานการณ์โรคจากการประกอบอาชีพและผลการตรวจหาเอ็นไซม์โคลินเอสเตอเรส เพื่อเป็นข้อมูลแลกเปลี่ยนกับพื้นที่ดำเนินการในปี 2549 ในการประชุมประจำปี เพื่อสร้างเครือข่าย “ชุมชนน่าอยู่” (ดูสรุปสถานการณ์โรคในพื้นที่ในภาคผนวก ข)

3.การจัดเวทีประสานพลังร่วมเพื่อการสร้างสุขภาพคนน่าน

เป็นการประชุมบูรณาการระหว่างสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และวิทยาลัยการสาธารณสุขฯ ในวันที่ 7 มีนาคม 2549 ณ โรงแรมซีดี ปาร์ค จ.น่าน เวทีนี้จัดขึ้นเพื่อชี้แจงการดำเนินงานโครงการพัฒนารูปแบบการเฝ้าระวังป้องกัน และควบคุมโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อมภาคเกษตรกรรมในปี 2549 ให้กับพื้นที่ขยายผล 8 พื้นที่ที่ได้รับทราบ นอกจากนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้พื้นที่นำร่อง (ต.ไหล่นาน และต.สำน) ได้เสนอประสบการณ์ กิจกรรมที่ตนเองได้ทำในปี 2548 และเสนอแนวคิดในเรื่องสุขภาพ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม และคุณภาพชีวิต แลกเปลี่ยนระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมในเวที

จากนั้นเป็นการประชุมกลุ่มย่อย โดยให้ภาคีร่วม (ผู้นำชุมชน ตัวแทนเกษตรกร สถานีนามัย ตำบล เจ้าหน้าที่เกษตรตำบลและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น) แยกตามพื้นที่ดำเนินการ 10 พื้นที่ ได้ระดมสมองเพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหา จุดอ่อน/ จุดแข็งของชุมชนตนเองและวางแผนปฏิบัติการตำบลเพื่อของบประมาณสนับสนุนจากวิทยาลัยฯ ดำเนินการภายใต้โครงการ “ชุมชนน่าอยู่”

ผลการระดมสมองแยกตามพื้นที่

1. ตำบลชิง อำเภอเวียงสา สรุปสถานการณ์ปัญหาและแนวทางดำเนินงาน คือ

1.1 เกษตรกรมีปัญหาในเรื่องพื้นที่เพาะปลูกที่ค่อนข้างจำกัด และยังขาดการวางแผนการทำเกษตรกรรม (พืชผักสวนครัว)

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนกำลังวางแผนหาตลาดเพื่อรองรับสินค้าเกษตรกรรม

1.3 อบต.จะสนับสนุนการทำสารไล่แมลงโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นการลดการใช้สารเคมี

2. ตำบลน้ำเกีฮน กิ่งอำเภอกู่เพียง สรุปสถานการณ์ปัญหาและแนวทางดำเนินงาน คือ

2.1 เกษตรกรในชุมชนน้ำเกีฮนมีปัญหาในเรื่องการทำการเกษตร ด้วยพื้นที่มีจำกัด และเกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกข้าวโพด บริเวนเขา ทำให้ต้องใช้ยาฆ่าหญ้าในการกำจัดวัชพืช

2.2 ปัจจุบันชุมชนเริ่มมีความตระหนักในการที่จะอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเฉพาะในพื้นที่ทำการเกษตรแผ้วถางคุณภาพแหล่งน้ำในชุมชน และได้ร่วมกันผลักดันและสร้างมาตรการทางสังคม เพื่อลดการใช้สารเคมีในบริเวณชุมชน

2.3 สถานีอนามัยตำบลน้ำเกียนได้มีการเฝ้าระวัง โดยทำการตรวจคัดกรองเพื่อระดับเอนไซม์โคไลน์เอสเตอเรสในเลือด ตลอดจนจัดอบรมความรู้ในเรื่องผลกระทบจากสารเคมีในการเกษตร ให้แก่เกษตรกร ใน 5 หมู่บ้าน

3. ตำบลถ้ำทอง อำเภอเมืองน่าน สรุปสถานการณ์ปัญหาและแนวทางดำเนินงาน คือ

3.1 โดยทั่วไปปัจจุบันเกษตรกรในตำบล ยังใช้สารเคมีในการทำเกษตร ส่วนใหญ่ใช้ยาฆ่าหญ้า สภาพความสมดุลทางธรรมชาติถูกคุกคาม ประกอบกับพื้นที่การเกษตรของตำบลถ้ำทองจะอยู่บริเวณรอบๆ หมู่บ้าน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนเอง

3.2 ทุกภาคส่วนจึงเห็นควรที่จะมีจัดอบรมให้ความรู้ และกระตุ้นให้ชุมชนเกษตรกร ได้เห็นความสำคัญของ"สุขภาพ" และหันมาใช้สารชีวภาพมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดการใช้สารเคมีในนาข้าว และแปลงถั่วเหลือง

3.3 สถานีอนามัยจะทำการเฝ้าระวังโดยทำการตรวจคัดกรอง เพื่อระดับเอนไซม์โคไลน์เอสเตอเรสในเลือดในกลุ่มเสี่ยง

3.4 มีการวางแผนที่จะส่งเสริมการทำปุ๋ยอินทรีย์ และการทำและใช้สมุนไพรกำจัดแมลง

3.5 มีการส่งเสริมการรวมกลุ่มการผลิตข้าวกล้องและการบริโภคข้าวกล้อง

4. ตำบลลพบุรี อำเภอท่าวังผา ได้วางแผน ดังนี้

4.1 จัดเวทีชุมชนเพื่อให้ร่วมคิดร่วมกำหนดปัญหาและวางแผนกิจกรรม

4.2 จัดอบรมความรู้ด้านสุขภาพ และเรื่องเกษตรอินทรีย์ รวมถึงอบรมเทคโนโลยีใหม่ให้กับชุมชน นอกจากนั้นจะนำเกษตรกรไปศึกษา ดูงานในเรื่องเกษตรอินทรีย์

5. ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา ได้วางแผนดังนี้

5.1 ทำการรณรงค์ ปลุกจิตสำนึกรักษาสิ่งแวดล้อม

5.2 ทำการเฝ้าระวังโดยการตรวจคัดกรองเพื่อระดับเอนไซม์โคไลน์เอสเตอเรส โดยการเจาะเลือดและรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรับทราบข้อมูลอันตรายจากการใช้สารเคมี

5.3 อบรมการทำปุ๋ยหมัก และสารชีวภาพ ให้กับเกษตรกร

6. ตำบลสถาน อำเภอป่า ได้วางแผน ดังนี้

6.1 เกษตรกรเคยได้รับการตรวจคัดกรองเพื่อระดับเอนไซม์โคไลน์เอสเตอเรส โดยการเจาะเลือด และผลการตรวจอยู่ระหว่างการวิเคราะห์ ซึ่งทางสถานีอนามัยตำบลสถานวางแผนที่จะคืนข้อมูลให้กับชุมชน ผ่านทางการจัดเวทีชุมชน

6.2 ในชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ (ข้าว, ข้าวโพด, ผัก, พริก) และเกษตรกรได้รับการอบรมความรู้ในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ในกลุ่มเล็กๆ ซึ่งจะมีการขยายผลให้ครอบคลุมมากขึ้น

6.3 จะมีการขยายผลในเรื่องของการใช้สมุนไพรที่สุขภาพเกษตรกร (การเพาะปลูกพืช)

7. ตำบลเปือ อำเภอเชียงกลาง ได้วางแผน ดังนี้

7.1 ทำการคืนข้อมูลในเรื่องภาวะสุขภาพ และผลกระทบจากสารพิษในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้ชุมชน เพื่อสร้างความตระหนักและสร้างกระแสชุมชน นอกจากนั้นจะทำการสำรวจข้อมูลรายจ่ายครัวเรือน เพิ่ม เพื่อใช้ประกอบในการรณรงค์ลดการใช้สารเคมี

7.2 จัดอบรมให้ความรู้ในเรื่องเทคโนโลยีชีวภาพทางเลือก เช่น การนำไส้เดือนฝอยมาย่อยสลายขยะและทำการจัดกิจกรรมตามกลุ่มสนใจ เพื่อไปศึกษาดูงาน

8. ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอเชียงกลาง สรุปสถานการณ์ปัญหาและแนวทางดำเนินงาน คือ

8.1 ทางสถานีอนามัยได้มีการจัดเวทีเพื่อคืนข้อมูลให้ชุมชนไปแล้ว อย่างไรก็ตามได้มีการวางแผนที่จะจัดเวทีอีกครั้งเพื่อให้ชุมชนได้ร่วมระดมสมอง ทบทวนปัญหาของชุมชน เพื่อวางแผนต่อยอดกิจกรรม

8.2 ทำการตรวจคัดกรองเพื่อระดับเอนไซม์โคไลน์เอสเตอเรส โดยการเจาะเลือด เป็นระยะๆ

8.3 จะจัดอบรมการทำปุ๋ยชีวภาพ

8.4 วางแผนส่งเสริมการตลาดสินค้าเกษตรปลอดสารพิษ ตลอดจนหาตลาดรองรับสินค้า

8.5 หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจะร่วมกันเพื่อจัดทำข้อบังคับทางกฎหมายเพื่อลดการใช้สารเคมี

9. ตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา

เนื่องจากตำบลไหล่น่านและตำบลสันเป็นพื้นที่นำร่องในการดำเนินงานปีที่ 1 ดังนั้นกิจกรรมจึงเป็นการต่อยอดจากเดิมและจะขยายกิจกรรมให้ครอบคลุมหมู่บ้านที่เหลือ โดยตัวแทนพื้นที่ในที่ประชุมได้วางแผนดังนี้

9.1 สถานีอนามัยตำบลจะเป็นแกนหลักในเรื่องการให้ความรู้ด้านสุขภาพกับชุมชน และจะทำการขยายพื้นที่และแนวความคิดในเรื่องการปลูกผักปลอดสารพิษ ให้ครอบคลุมทั้งตำบล รวมถึงผลักดันให้เป็นนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพของท้องถิ่น

9.2 จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องเกษตรอินทรีย์ เพื่อนำไปสู่การรับเข้าเป็นหลักสูตรของโรงเรียน

- 9.3 ปลุกฝังจิตสำนึกให้กับเยาวชนนอกระบบโรงเรียน ให้เป็นเยาวชนเกษตรกร
- 9.4 นำเกษตรกรไปศึกษาดูงานทางด้านเกษตรอินทรีย์
- 9.5 เพิ่มพูนความรู้และหลักสูตรแพทย์แผนไทย (ส่งเสริมการใช้สมุนไพร) เป็นการลดอัตราการ
ใช้ยาแก้ปวดจากการทำงานประกอบอาชีพ
- 9.6 จะทำการสำรวจขึ้นทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นการทำกับดักแมลง การทำปุ๋ยอินทรีย์
- 9.7 จะทำการส่งเสริมด้านการตลาดให้มากขึ้น โดยการส่งเสริมการปลูกพืชปลอดสารพิษที่
เหมาะสมกับพื้นที่ และตรงกับความต้องการของตลาด
- 9.8 ออกข้อบัญญัติของตำบลในเรื่องการจัดพื้นที่ปลอดสารเคมีในชุมชน

10. ตำบลสำน อำเภอยะยงสา

- 10.1 จะดำเนินการเฝ้าระวังด้านสุขภาพให้กับเกษตรกรกลุ่มเสี่ยง โดยการเจาะเลือดเพื่อ
ระดับเอนไซม์โคไลน์เอสเตอเรส
- 10.2 ในกลุ่มเกษตรกรที่เคยไปดูงานเรื่องการเลี้ยงหมูหลุม จะเริ่มดำเนินการการเลี้ยงหมูหลุม
- 10.3 วางแผนการผลิตของใช้เช่นแชมพู หรือสบู่ไล่แมลงจากสมุนไพร
- 10.4 เริ่มให้มีกลุ่มเลี้ยงปลาในครัวเรือน
- 10.5 อบต. จะทำการสนับสนุนด้วยการจัดซื้อเครื่องสีข้าว เพื่อแนะนำให้เกษตรกรผลิตข้าว
กล้อง นอกจากนั้น อบต. จะสนับสนุนการปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งในปัจจุบันบ้านไผ่งาม หมู่ 1 มี
ชื่อเสียง ดังนั้นน่าจะขยายผลโดยจะเริ่มที่บ้านหมู่ 7 เป็นพื้นที่ต่อไป
- 10.6 เริ่มวางแผนมาตรการชุมชน ในเรื่องการจำกัดพื้นที่ในการใช้สารเคมีในชุมชน

หลังจากการประชุมแกนนำชุมชนในวันนี้ ทุกพื้นที่จะมีการจัดประชุมเพื่อแจ้งข้อมูล ข่าวสาร
ให้ภาคีร่วมในตำบลตนเองได้รับทราบ รวมถึงจะมีการจัดประชุมระดมสมอง เพื่อวิเคราะห์ปัญหา
ความต้องการของชุมชน เพื่อจัดทำโครงการของงบประมาณสนับสนุนจากวิทยาลัยฯ

หมายเหตุ รายละเอียดโครงการของ 10 พื้นที่ ดูได้จากรายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ของพื้นที่เล่มที่ 1-10

4. การเข้าสำรวจพื้นที่ขยายผล 8 พื้นที่

วัตถุประสงค์ของการเข้าสำรวจพื้นที่มีดังนี้

1. เพื่อชี้แจงและทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ของการดำเนินโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” โดยผ่าน
ทางหัวหน้าสถานีอนามัยตำบล เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และตัวแทนเกษตรกร
เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงาน
2. เพื่อรวบรวมข้อมูลสถานการณ์ด้านสุขภาพ และข้อมูลเรื่องโรคจากการประกอบอาชีพ
จากนั้นจะทำการเลือกหมู่บ้านนำร่องเพื่อดำเนินกิจกรรมตามแผนที่พื้นที่เสนอ

3. เพื่อเป็นโอกาสให้ทีมวิจัยจากส่วนกลาง ได้ทำความรู้จักกับผู้นำชุมชน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านที่เลือกเป็นหมู่บ้านนำร่อง ตลอดจนเข้าไปเยี่ยมชมพื้นที่ที่มีการปลูกผักปลอดสารพิษ

หมายเหตุ รายละเอียดข้อมูลชุมชน ดูในรายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ของพื้นที่เล่มที่ 1-10)

5. การเข้าร่วมเวทีชุมชน

การจัดเวทีชุมชนเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะถ่ายทอด แลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสารด้านสุขภาพให้กับชุมชนได้ทราบ เพื่อหวังผลให้ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน ได้มีความตระหนักในเรื่องผลกระทบของการใช้สารเคมี และเกิดพลังความเชื่อ จนนำไปสู่การปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งวัตถุประสงค์ของการจัดเวทีชุมชนของแต่ละพื้นที่ก็เป็นการคืนข้อมูลทางด้านสุขภาพให้กับชุมชน และให้ความรู้ในเรื่องการประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างปลอดภัย นักวิจัยส่วนกลางได้มีโอกาสเข้าร่วมการประชุมใน 3 ตำบลคือ 1) ตำบลไหล่น่าน 2) ตำบลพระพุทธบาท และ 3) ตำบลน้ำเกีฮ่วน

ผลการจัดเวทีชุมชนรายพื้นที่มีดังนี้

1. ตำบลไหล่น่าน บ้านไหล่น่าน หมู่ 1 อำเภอเวียงสา

บ้านไหล่น่านเป็นพื้นที่นำร่องของโครงการในปี 2548 ซึ่งจากข้อมูลชุมชนพบว่าชุมชนมีการรวมตัวกันทำการเกษตรแบบปลอดสารพิษตั้งแต่ปี 2547 โดยที่มีจำนวนสมาชิกกว่า 20 ราย ได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น สถานีอนามัยตำบล สำนักงานเกษตรอำเภอ และองค์การบริหารส่วนตำบล มีการสร้างกระแสความตื่นตัวในด้านสุขภาพ สร้างความตระหนักให้กับชุมชน ด้วยการตรวจหาปริมาณเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรส โดยวิธีการเจาะเลือด ให้กับเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายเดือนละครั้ง ซึ่งผลของการตรวจคัดกรองค่อนข้างน่าพอใจ กล่าวคือเกษตรกรกลุ่มเป้าหมายมีระดับเลือดอยู่ในเกณฑ์ที่ปลอดภัยสูงกว่ากลุ่มเสี่ยงและกลุ่มที่ไม่ปลอดภัย และชุมชนได้ร่วมกันคิดโครงการปฏิบัติการเช่นการสร้างโรงเรียนผลิตปุ๋ยชีวภาพ จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น

สำหรับในการดำเนินงานปีที่ 2 (2549) หลังจากมีการประชุมบูรณาการเมื่อต้นเดือนมีนาคม สถานีอนามัยไหล่น่าน เกษตรตำบล และชุมชนได้จัดเวทีสมัชชาสุขภาพที่สถานีอนามัยไหล่น่านในวันที่ 15 มีนาคม 2549 มีผู้เข้าร่วมประชุมประมาณ 90 คน กิจกรรมแบ่งเป็นภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ โดยภาคทฤษฎี มีวิทยากรจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมาให้ความรู้ และแนวคิดด้านสุขภาพ การใช้ชีวิตและการประกอบอาชีพอย่างสมดุล เพื่อให้ห่างไกลจากโรค ส่วนภาคปฏิบัติ วิทยากรคือสมาชิกในชุมชนที่มีประสบการณ์ในด้านต่างๆ มาให้ความรู้และแลกเปลี่ยนกับผู้เข้าร่วมประชุม ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมสามารถเลือกเข้าร่วมกิจกรรมตามความสนใจ โดยที่ฐานความรู้มี 4 ฐานดังนี้

1. ฐานเตาเผาอบถ่าน
2. ฐานการทำปุ๋ยหมักแห้ง, เปียก

3.ฐานการทำน้ำหมักชีวภาพสูตรฮอร์โมนไคโมแลง

4.ฐานการทำน้ำยาอเนกประสงค์

จากนั้นวิทยากรในชุมชนคือหัวหน้าสถานีอนามัยไหล่นานได้เป็นผู้สรุปภาพรวมซึ่งได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาพและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อควบคุมปัจจัยเสี่ยงที่มีผลต่อการเกิดโรคเรื้อรังของเกษตรกร และเน้น “การสร้างสุขภาพ” มากกว่า “การซ่อมสุขภาพ” สิ่งที่สำคัญตัวเกษตรกรเองจะต้องเป็นผู้ที่ตัดสินใจเลือก และการที่ชุมชนจะขับเคลื่อนแนวคิดใดๆได้นั้นต้องมีการสร้างเครือข่ายการทำงานมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการจัดการกับปัญหาที่รุ่มล่อมไม่ว่าจะเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม ปัญหาสุขภาพฯ มีการทำงานกับพันธมิตรทั้งในและนอกชุมชนเพื่อเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้กับชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตัวเองได้ และเป็นชุมชนที่เป็นแบบอย่างด้านการจัดการสุขภาพโดยอยู่บนฐานทางสังคมและวัฒนธรรม สร้างองค์ความรู้จากการทำงานร่วมกันเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ทางสถานีอนามัยไหล่นานได้รับการเป็นผู้ประสานงาน สนับสนุน สังเกตการณ์ ชี้แนะ และเรียนรู้ร่วมกับชุมชน ตลอดจนทำการเฝ้าระวังตรวจหาปริมาณเอ็นโซมโคลินเอสเตอเรส เดือนละครั้ง และมีการติดตามความก้าวหน้าของสมาชิกในชุมชนเป็นระยะๆ

2. ตำบลพระพุทธรบาท บ้านดีด หมู่ 10 อำเภอเชียงกลาง

ตำบลพระพุทธรบาทเป็นพื้นที่ขยายผลของโครงการชุมชนนำอยู่ของวิทยาลัยในปีที่ 2 ซึ่งหมู่บ้านที่เลือกดำเนินการเป็นหมู่บ้านนำร่องคือบ้านดีด เนื่องจากเป็นชุมชนเกษตรกรรม ปลูกข้าว ผัก ข้าวโพด ถั่วลิสงและปาล์มน้ำมัน จากข้อมูลของสถานีอนามัยพบว่าเกษตรกรมีความรู้ในเรื่องการป้องกันตนเองจากการใช้สารเคมีน้อย อย่างไรก็ตามหน่วยงานภาครัฐเช่นเกษตรอำเภอได้เข้ามาอบรมให้ความรู้เรื่องการทำปุ๋ยชีวภาพ ซึ่งเกษตรกรบางส่วนมีการทำปุ๋ยชีวภาพ แต่ยังคงใช้สารเคมีด้วย และมีการใช้สมุดบันทึกสุขภาพเกษตรกร ซึ่งจัดพิมพ์และเผยแพร่โดยสำนักโรคจากการประกอบอาชีพและสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข และมีการรวมกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ซึ่งขณะนี้สมาชิกเป็นจำนวน 50 ครอบครัว

เวทีชุมชนได้จัดขึ้นในวันที่ 28 มีนาคม 2549 ซึ่งเป็นความร่วมมือของชุมชนบ้านดีด สถานีอนามัยตำบลพระพุทธรบาท สำนักงานเกษตรอำเภอเชียงกลาง องค์การบริหารส่วนตำบลพระพุทธรบาท ภายใต้หัวข้อ “โครงการแก้ไขปัญหาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่บ้านดีด หมู่ 10” โดยนักวิจัยส่วนกลางจากวิทยาลัยการสาธารณสุขฯ ได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเวที ผู้เข้าร่วมประชุมเป็นเกษตรกร กลุ่มเกษตรกรปลอดสารพิษ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผสม.และชมรมผู้สูงอายุ ประมาณ 70 คน

กิจกรรมที่จัดขึ้นคือการตรวจหาปริมาณเอ็นไซม์โคลิ้นเอสเตอเรส โดยวิธีการเจาะเลือด และการให้ความรู้เพื่อเป็นการปรับเปลี่ยนและต่อยอดให้สมาชิก โดยเน้นด้านสุขภาพและการประกอบอาชีพ โดยมีหัวข้อดังนี้

1) สถานการณ์การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชและโรคจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยวิทยากรจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด

2) การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชอย่างถูกต้อง และการใช้สารอื่นทดแทนการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช เช่น การใช้สารชีวภาพ-ไวรัส NPV เชื้อราไตรโคเดอร์มา การใช้สมุนไพร ตลอดจนการลดต้นทุนในการปลูกผักและการทำเกษตรอินทรีย์ โดยวิทยากรจากสถานีอนามัยตำบลพระพุทธรบาท และจากสำนักงานเกษตรอำเภอเชียงกลาง

กระบวนการของเวทีเป็นการให้ข้อมูล/ความรู้ เพื่อกระตุ้นและสร้างความตระหนักให้กับชุมชนในเรื่องโรคจากการประกอบอาชีพเกษตร และใช้ข้อมูลผลการเจาะเลือดเพื่อแสดงให้เห็นถึงระดับความเสี่ยงของเกษตรกรที่สัมผัสสารเคมี วิทยากรได้ตั้งคำถามให้ชุมชนได้เกิดความคิดวิเคราะห์ปัญหา ร่วมกัน มีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม วางเป้าหมาย และกำหนดกิจกรรม โดยวิทยากรเน้นย้ำถึงการแก้ไขปัญหาว่าชุมชนจะต้องเป็นผู้ที่เข้าใจในบริบทที่ตนเองเป็นอยู่จึงจะสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาได้ สิ่งสำคัญของการแก้ปัญหาคือการปรับกระบวนการคิด ปรับพฤติกรรม

การดำเนินงานต่อไปของชุมชนคือในครัวเรือนจะเริ่มผลิตน้ำหมักชีวภาพ และสถานีอนามัยตำบลจะทำหน้าที่ในการเฝ้าระวังโดยใช้วิธีตรวจหาปริมาณเอ็นไซม์โคลิ้นเอสเตอเรส เป็นระยะๆ และแจ้งผลให้เกษตรกรกลุ่มเสี่ยงทราบ

3.ตำบลน้ำเกียน บ้านน้ำเกียน กิ่งอำเภอภูเพียง

ตำบลน้ำเกียน เป็นพื้นที่ขยายผลในปีที่ 2 ของโครงการฯ ด้วยลักษณะเด่นในเรื่องความเข้มแข็งของทุกภาคส่วนในตำบล โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนในชุมชนเอง ดังนั้น และจากการปรึกษากับผู้นำชุมชน ตัวแทนเกษตรกร สถานีอนามัย และองค์การบริหารส่วนตำบล สรุปว่าจะดำเนินโครงการในทุกหมู่บ้านในตำบลน้ำเกียน เพราะถือเป็นหนึ่งเดียว ดังนั้นจึงไม่ได้เลือกหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งมาเป็นพื้นที่นำร่อง

การที่ชุมชนน้ำเกียนมีความเข้มแข็งเนื่องจากชาวบ้านได้มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ คิดอย่างเป็นระบบ โดยผ่านการมีเวทีชาวบ้าน ทำให้ได้มีโอกาสคิดร่วมกันบ่อยๆ มีการนำข้อมูล เรื่องราว หรือเหตุการณ์ต่างๆ ในและนอกชุมชน มาเป็นประเด็นพูดคุยและหารือร่วมกัน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย เป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ หรือเวทีขึ้นในชุมชน มีการคืนข้อมูลที่สำคัญให้ชาวบ้านทราบและวิเคราะห์ร่วมกัน

สำหรับในเรื่องประเด็นด้านสุขภาพก็เช่นกัน เมื่อมีเวทีของการพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลกันบ่อยๆ ทำให้ชาวบ้านเริ่มมองเห็นว่า “เรื่องสุขภาพเป็นเรื่องของชุมชน” ในชุมชนมีสุขภาพ

เกิดขึ้นจากเวทีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นสุขภาพคนน้ำเกียน โดยมีชาวบ้านที่ทำเรื่องดีๆ ที่ส่งผลต่อสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อมหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มรำไม้พลอง กลุ่มแอโรบิค กลุ่มสมุนไพร กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มสารสกัดชีวภาพ กลุ่มปุ๋ยหมัก และกลุ่มดนตรีพื้นบ้านมาร่วมกัน มีการตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน และประการสำคัญในความเป็นชุมชนนั้น ชาวบ้านไม่ได้แยกเรื่องของสุขภาพออกจากวิถีชีวิต ดังจะเห็นจากภารกิจของสภาสุขภาพ ที่ทำเรื่องสุขภาพซึ่งสอดคล้องกับอาชีพและ วิถีชีวิตประจำวัน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้กิจกรรมดีๆ เหล่านี้ให้ขยายออกไปในชุมชนให้มากยิ่งขึ้น

ตำบลน้ำเกียนประกอบด้วย หมู่บ้าน จำนวน 5 หมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำไร่ข้าวโพด ถั่ว ทำสวนผลไม้ ทำนา และเลี้ยงสัตว์ มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย และรับราชการ ส่วนอาชีพเสริมของชาวบ้านคือ การตีเหล็ก ทอผ้าพื้นเมือง ตัดเย็บเสื้อผ้า

จากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขตำบลน้ำเกียน รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำชุมชนพบว่าปัญหาของชุมชนคือเรื่องน้ำใช้ในการเพาะปลูก และชาวบ้านเลือกที่จะปลูกข้าวโพดเนื่องจากข้าวโพดเป็นพืชที่ไม่ต้องใช้เวลาดูแลมากนัก ประกอบกับแหล่งน้ำในการเพาะปลูกมีจำกัด การปลูกข้าวโพดต้องใช้สารเคมีประเภทกำจัดวัชพืช (พาราควอต) และยาฆ่าแมลง ทางสถานีอนามัยเคยสำรวจในเรื่องความรู้และพฤติกรรม ของเกษตรกรในเรื่องการใช้สารเคมี ซึ่งส่วนใหญ่จะมีความรู้แต่จะไม่ปฏิบัติ และเป็นโอกาสที่ดีของชุมชนที่ทางวิทยาลัยฯ ได้เลือกพื้นที่ตำบลน้ำเกียนเพื่อดำเนินโครงการชุมชนน่าอยู่ในปีที่ 2 ด้วยทุนทางสังคมเดิมของน้ำเกียนที่เข้มแข็ง จะได้ขับเคลื่อนประเด็นของการใช้สารเคมีอย่างปลอดภัยต่อไป

เวทีเกษตรกรตำบลน้ำเกียน ได้จัดขึ้นในวันที่ 21 เมษายน 2549 โดยวิทยากรจากสถานีอนามัยตำบลน้ำเกียน สำนักงานเกษตรอำเภอ และวิทยากรจากศูนย์ปฏิบัติการสงเคราะห์สวนยางภายใต้หัวข้อ “ใช้สารเคมีอย่างไร ? ให้ปลอดภัยต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม” ผู้เข้าร่วมประชุมเป็นตัวแทนเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม อสม. และชมรมผู้สูงอายุ ประมาณ 130 คน จาก 5 หมู่บ้าน

หมายเหตุ ดูสรุปผลการจัดประชุมและภาพกิจกรรมในรายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ของตำบลน้ำเกียน

กิจกรรมที่จัดขึ้นคือ

1. การตรวจหาปริมาณเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรส โดยวิธีการเจาะเลือด

2. วิทยากร 2 ท่านได้นำเสนอข้อมูล 2 ประเด็นคือ

2.1 สถานการณ์การใช้สารเคมีของบ้านน้ำเกียน และรายงานผลการสำรวจภาวะหนี้สิน

ของเกษตรกร กับสถาบันการเงินต่างๆ เช่นธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

การเกษตร (ธกส.) และกองทุนหมู่บ้าน เพื่อนำเงินมาลงทุนปลูกข้าวโพดฯ และเมื่อ

ขายผลผลิตได้ ไม่เพียงพอชำระหนี้จึงกลายเป็นหนี้ซ้ำซาก ซึ่งโดยเฉลี่ยแต่ละรายมี

หนี้สินสูงถึง 800,000 บาท

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปลูกยางพาราซึ่งเป็นข้อเสนอทางเลือกให้กับเกษตรกร ทดแทนการปลูกข้าวโพด

3. ประชุมกลุ่มย่อยแบ่งผู้เข้าร่วมประชุมตามกลุ่มการเพาะปลูก เช่น กลุ่มเกษตรกรปลูกข้าวโพด กลุ่มทำนา กลุ่มปลูกถั่วเหลือง โดยมีประเด็นแลกเปลี่ยน ดังนี้

3.1 ให้ระบุวิธีการใช้สารเคมีในไร่ข้าวโพด หรือในนาข้าวที่เกษตรกรปฏิบัติอยู่เป็นประจำ

3.2 ให้ระบุชื่อสารเคมีที่เกษตรกรใช้ / ลักษณะการทำลาย / ปริมาณที่ใช้ต่อไร่ / ต้นทุนของสารเคมี

3.3 ให้ระบุวิธีการลดการใช้สารเคมีที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง

จากการประชุมกลุ่มย่อยซึ่งมีเกษตรกรจากทุกหมู่บ้านได้ร่วมแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง และตัวแทนของกลุ่มได้มีการนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่จะรับรู้ถึงผลกระทบและพิษภัยของการใช้สารเคมี แต่ด้วยการดำรงชีพจึงทำให้ยังต้องใช้สารเคมีอยู่ อย่างไรก็ตามวิทยากรได้ชี้ให้ชุมชนเห็นความสำคัญของสุขภาพและลดการใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชโดยการใช้แรงงานคนแทน รวมถึงการลดการใช้สารเคมีบริเวณต้นน้ำ และไร่นา

ในปัจจุบันเริ่มมีแกนนำชุมชนและแกนนำกลุ่มเกษตรกรเห็นถึงปัญหาของการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในการปลูกข้าวโพดที่จะส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำ คือลำน้ำเกย่น ดิน และในปี พ.ศ.2548 ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดมาตรการทางสังคมห้ามฉีดพ่นยาฆ่าหญ้าในเขตชุมชน และบริเวณใกล้แหล่งน้ำ ถือได้ว่าชุมชนน้ำเกย่นได้แสดงการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน และมีการใช้ศักยภาพของชุมชนในการดูแลและปกป้องผลประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีพฤติกรรมสุขภาพในเชิงบวกและร่วมสร้างปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ

จากนั้นวิทยากรจากศูนย์ปฏิบัติการสงเคราะห์สวนยางได้นำเสนอในเรื่องการปลูกยางพาราเพื่อเป็นทางเลือกทดแทนการปลูกข้าวโพด

6.การจัดประชุมระดมสมองในการร่าง “หลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำ”

วัตถุประสงค์ของโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” คือการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ประชาชนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้สามารถกำหนดแผนพัฒนาของท้องถิ่นร่วมกัน และเป็นการเสริมสร้างศักยภาพของท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพในจังหวัดน่าน และจากการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นการเริ่มต้นสร้างความตระหนักให้กับชุมชน โดยเริ่มจากเรื่องสารเคมีที่เป็นสิ่งใกล้ตัวที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกร

จะเห็นได้ว่ารูปแบบและกระบวนการในการทำงานจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน และผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ การที่จะพัฒนาไปสู่ความเป็นชุมชนน่าอยู่ บทบาทของทุกภาคส่วนมีความสำคัญยิ่ง

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ผู้นำ” ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ดี มีความรู้ ความสามารถและมีคุณธรรมย่อมเป็นแรงขับเคลื่อนในการพัฒนา

การจะเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำ (ระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน) ให้มีวิสัยทัศน์ และมีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน และมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและอนามัย ของชุมชน ควบคู่ไปด้วยกันนั้น การพัฒนาทักษะและความรู้ใหม่ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นวิทยาลัยฯ และภาคีร่วมในจังหวัดน่าน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สถานีอนามัยตำบล องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชน) จึงได้จัดประชุมระดมสมองร่างหลักสูตรพัฒนาศักยภาพผู้นำเพื่อให้ได้หลักสูตรที่ตรงตามความต้องการของผู้เรียน ในวันที่ 4 สิงหาคม 2549 ณ โรงแรมเทวราช จังหวัดน่าน โดยได้รับความร่วมมือจากทีมผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตรมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วิทยากรได้นำเสนอเนื้อหาของกลุ่มเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน ที่มาจากการเชื่อมโยงความรู้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างผสมผสาน และให้ผู้เข้าร่วมประชุมแบ่งกลุ่มย่อยตามตำบลเพื่อระดมสมองในเรื่องศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า ภูเขา) และการสร้างสุขภาวะชุมชน โดยให้พิจารณากิจกรรมที่ชุมชนพัฒนาแล้วประสบผลสำเร็จ หรือกิจกรรมใดที่ยังเป็นปัญหา/ อุปสรรค ที่ต้องการพัฒนาต่อ ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง จากนั้นทีมวิทยากรเป็นผู้รับข้อมูลจากเวทีประชุมเพื่อไปสังเคราะห์ และจัดทำเป็นหลักสูตร

หมายเหตุ คู่มือละเอียดการประชุมระดมสมองจัดทำหลักสูตร “ศักยภาพผู้นำ” ในภาคผนวก ค)

7.การประชุมปฏิบัติการ “โครงการเพื่อช่วยฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนหลังวิกฤติน้ำท่วม”

จากวิกฤตภัยธรรมชาติในช่วงเดือนสิงหาคม 2549 ในพื้นที่จังหวัดน่าน ดังที่ทราบกันนั้น พื้นที่ภายใต้การดำเนินโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” ของวิทยาลัยฯ ประสบกับปัญหาน้ำท่วมอย่างรุนแรง ซึ่งส่งผลทำให้ชุมชนหมู่บ้านเป้าหมาย ที่ได้มีการรวมตัวกันทำน้ำหมักชีวภาพ กลุ่มทำนาปลอดสารพิษ หรือกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ได้รับความเสียหายอย่างมาก แม้ว่าจะระยะเวลาที่น้ำท่วมขังจะเป็นช่วงสั้นๆ (ประมาณ 7 วัน) แต่ก็ทำให้ผลผลิตต่างๆเสียหายอย่างประมาณค่ามิได้ บางพื้นที่ได้รับความเสียหายเฉพาะพื้นที่เกษตรกรรม ในขณะที่บางพื้นที่เกษตรกรได้รับความเสียหายทั้งบ้านเรือน และผลผลิตทางการเกษตร

ดังนั้นชุมชนจึงไม่สามารถดำเนินกิจกรรมตามแผนได้ ซึ่งหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งในและนอกจังหวัดน่านได้ระดมสรรพกำลัง ด้านงบประมาณ/ ของอุปโภคและบริโภคให้กับผู้ประสพภัยจังหวัดน่านในช่วงระยะวิกฤติ สำหรับวิทยาลัยฯ นั้นในฐานะของภาคีร่วมที่ได้ดำเนินการชุมชนน่าอยู่อันมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะเพิ่มศักยภาพให้กับชุมชน เห็นว่าการช่วยเหลือเฉพาะหน้าเป็น

สิ่งที่จำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องทำ ภายใต้สถานการณ์นั้นๆ แต่หลังจากวิกฤติการณ์น้ำท่วมผ่านพ้นไป ชุมชนจำเป็นต้องเร่งฟื้นฟูสภาพวิถีชีวิตและวางแผนแนวทางชีวิตตนเองภายใต้บริบท และศักยภาพ ของชุมชนเอง ดังนั้นวิทยาลัยฯ จึงได้ปรับแผนกิจกรรมเพื่อช่วยชุมชนเป้าหมาย (ใน 10 พื้นที่ ดำเนินการของวิทยาลัยฯ) เพื่อให้แกนนำของชุมชนและภาคีร่วมภาครัฐ/ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ได้ร่วมกันประเมินสถานการณ์ปัญหาและวางแผนทางฟื้นฟูชุมชนตามลำดับความสำคัญ โดย วิทยาลัยฯ ได้เน้นการสนับสนุนแผนกิจกรรมที่เป็นลักษณะ “กระบวนการ” ที่ชุมชนสามารถนำ ผลลัพธ์ของกิจกรรมนั้นๆ ไปต่อยอด หรือบรรจุไว้ในแผนแม่บทของชุมชน หรือสามารถนำไปขอความ ช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐต่อไป

การประชุมสัญจรในพื้นที่ซึ่งได้ถูกจัดขึ้นเป็นเวลา 3 วันตั้งแต่วันที่ 14-16 กันยายน 2549 นักวิจัยส่วนกลางและนักวิจัยจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่านเป็นแกนนำในการประชุม เพื่อให้ ตัวแทนทุกภาคส่วนในชุมชนทั้งภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ร่วมกันคิดวิเคราะห์ และ นำไปสู่การวางแผนบริหารจัดการกับภัยธรรมชาติที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

ผลที่ได้จากการประชุมครั้งนี้ แต่ละชุมชนได้เสนอแผนการฟื้นฟูชุมชน ทั้งระยะสั้นและระยะยาว และสิ่งที่สำคัญคือเกิดความช่วยเหลือเผื่อแผ่ ในบางชุมชนที่ตนเองไม่ได้รับผลกระทบในเรื่องน้ำท่วม ตัวอย่างเช่นตำบลน้ำเกีฮ่วน แต่ได้มีการระดมคนในชุมชนไปช่วยเหลือพื้นที่ใกล้เคียงเช่น กิ่งอำเภอภูเพียง ด้วยการส่งและจัดหาข้าวปลาอาหารให้กับพื้นที่ประสบภัย และสำหรับโครงการเพื่อช่วยฟื้นฟูวิถี ชีวิตชุมชนหลังวิกฤติน้ำท่วมครั้งนี้ ตำบลน้ำเกีฮ่วนจึงเป็นแกนนำ/ พี่เลี้ยงในการเชื่อมประสานให้พื้นที่ที่ ประสบภัยน้ำท่วมได้มีโอกาสเข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และจัดทำแผนดำเนินการ ป้องกัน เตรียมการรับมือกับวิกฤติน้ำท่วมในปีต่อไป

หมายเหตุ คู่มือการประชุมวันที่ 14-16 กันยายน 2549 ในภาคผนวก ง

ส่วนผลการประชุมระดมสมองเสนอแผนการรับมือกับภัยธรรมชาติ อยู่ในรายงานฉบับสมบูรณ์ของแต่ละพื้นที่

8. การประชุมติดตามความก้าวหน้า และปัญหาอุปสรรคของพื้นที่

เป็นเวทีที่จัดขึ้นเพื่อช่วยในการติดตามความก้าวหน้า/ ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตาม โครงการและกิจกรรมที่เกิดขึ้นของพื้นที่เป้าหมาย 10 พื้นที่ในปี 2549 ใน 2 โครงการ ที่ได้รับบ สนับสนุนจากวิทยาลัยฯ คือ

8.1 การดำเนินโครงการเฝ้าระวังป้องกันและควบคุมโรคจากการประกอบอาชีพภายใต้ โครงการ การพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่น “ชุมชนน่าอยู่”

8.2 โครงการ “ฟื้นฟูวิถีชีวิตหลังวิกฤติน้ำท่วม”

การประชุมได้จัดขึ้นเป็นเวลา 3 วัน ตั้งแต่วันที่ 18-20 ตุลาคม 2549 โดยทีมนักวิจัยส่วนกลาง และนักวิจัยพื้นที่ได้ให้ชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานภาครัฐได้นำเสนอข้อสรุปของการดำเนินงาน จาก

มุมมองที่หลากหลาย และเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เกิดการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การหาแนวทางการปฏิบัติที่เหมาะสมจากการหารือร่วมกัน

8.1.ผลการดำเนินงานโครงการ “ชุมชนน่าอยู่”

การดำเนินงานของ 10 พื้นที่นั้นมีส่วนที่คล้ายคลึงกล่าวคือ มีกลุ่มการทำงานที่เกิดจากการรวมตัวกัน โดยมีภารกิจร่วมคือการทำให้คนในชุมชนมีสุขภาพดี มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีระบบนิเวศน์ที่สมดุล สิ่งเหล่านี้ได้นำไปสู่การสร้างกระบวนการ/ความเคลื่อนไหวในชุมชน ที่จะจัดการกับสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนภายใต้บริบทของชุมชนนั่นเอง โดยสรุปสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่มีดังนี้

1.ก่อนดำเนินการโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” เกษตรกรขาดความรู้ ความเข้าใจในการใช้สารเคมี และใช้ในปริมาณที่มากเกินไปจนความจำเป็นและไม่ระมัดระวัง

2.มีการจัด “เวที” เป็นเครื่องมือให้ชุมชนได้มีการเข้าร่วม พูดคุย แลกเปลี่ยน คิดค้นปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและหาแนวทางแก้ไข วางแผนร่วมกัน ซึ่งทำให้คนในชุมชนเริ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรม/การแสดงความคิดเห็น และร่วมสมทบทุน

3.มีการกระตุ้นและสร้างกระแสในชุมชน ด้วยข้อมูลในเรื่องผลการตรวจคัดกรอง (หาปริมาณเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรส โดยวิธีการเจาะเลือด) ในกลุ่มเสี่ยงที่ได้ดำเนินการโดยสถานีนามาย์ตำบลจากเดิมร้อยละของเกษตรกรที่มีผลตรวจอยู่ในระดับไม่ปลอดภัย มีแนวโน้มลดลง อย่างไรก็ตามบางชุมชน ร้อยละของผู้ที่มีผลเลือดระดับไม่ปลอดภัยก็ยังคงที่ จากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่สถานีนามาย์ต่างบอกว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีความตื่นตัว และมีความตระหนักมากขึ้น ในเรื่องของการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรม และบางรายสามารถหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี หันมาใช้สารชีวภาพมากขึ้น ส่วนในบางรายที่ยังไม่สามารถเลิกใช้ ก็มีแนวทางหรือมีการบริหารจัดการ วางแผนการใช้อย่างถูกต้องเหมาะสมมากยิ่งขึ้น (มีการกำจัดขวดพลาสติกที่บรรจุสารเคมี ไม่ทิ้งเรี่ยราดเหมือนเมื่อก่อน) โดยอุปสรรคที่ยังไม่สามารถทำให้เกษตรกรหันไปทำเกษตรอินทรีย์ได้นั้นมีหลายประการ เช่นภาวะหนี้สินของเกษตรกรเอง บุคคลที่เป็นต้นแบบในการทำเกษตรอินทรีย์ในแต่ละพื้นที่ยังมีจำกัด การตลาด ที่สามารถรองรับปริมาณผลผลิต รวมถึงความยั่งยืนของการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น

4.มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเริ่มจากกลุ่มเล็กๆในชุมชน เช่นกลุ่มทำนาปลอดสารพิษ กลุ่มผลิตผักปลอดสารพิษ กลุ่มผลิตน้ำหมักชีวภาพ

5. เกิดการขยายแนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์ การทำน้ำหมักชีวภาพ กลุ่มเลี้ยงหมูหลุมฯ ไปยังกลุ่มอื่นๆ ทั้งในและนอกชุมชน

6.มีการทำงานเป็นเครือข่าย เชื่อมโยงภาคีร่วมอื่นๆ โดยผ่านการศึกษาดูงานการทำเกษตรอินทรีย์ นอกจากนั้นบางพื้นที่ ตัวอย่างเช่นสถานีนามาย์เปือ อำเภอยางชุมน้อยได้เริ่มขยายแนวคิดการรักษาสิ่งแวดล้อมด้วยการคัดแยกขยะ การเพาะเลี้ยงไส้เดือนไปยังเด็กรุ่นใหม่ เกิดการบูรณาการงานเข้าสู่โรงเรียน เป็นการปลูกฝังความสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อมในเด็ก

ส่วนหน่วยงานเกษตร ได้ให้แนะนำในการปลูกพืชอื่นๆ ที่สามารถเป็นทางเลือกให้กับเกษตรกร เช่น การปลูกยางพารา ฯลฯ

7. ความสมดุลย์ของระบบนิเวศในชุมชนเริ่มกลับคืน มีสาหร่าย เหาในแม่น้ำ นอกจากนี้ตัวชี้วัดอีกประการหนึ่งคือจากการบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านว่า “มีชาวบ้านมาแจ้งเรื่องการใช้สารเคมีฆ่าปูมากขึ้น” ซึ่งแสดงว่าคนในชุมชนเริ่มมีความตื่นตัว และสำนึกรักในสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

8. เกิดข้อตกลงร่วม หรือมาตรการร่วมในชุมชน ตัวอย่างเช่น

- การห้ามไม่ให้มีการใช้สารเคมีกำจัดหญ้าหรือกำจัดศัตรูพืชในชุมชน
- การรณรงค์ไม่ให้ตั้งถังขยะหน้าบ้าน เพื่อต้องการทำหมันขยะ และชักชวนให้นำตะกร้าไปขายตลาดเพื่อลดการใช้ถุงพลาสติก

อย่างไรก็ตามมาตรการดังกล่าวยังไม่ได้ถูกปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เนื่องจากผู้ที่ปฏิบัติตามคือกลุ่มที่ได้เข้าร่วมในการประชุม ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนจะพยายามสร้างจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชน

9. มีการทำบัญชีครัวเรือน และน้อมนำเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” เข้ามาใช้ในวิถีชีวิต

10. ประเด็นที่สำคัญคือความยั่งยืนและความต่อเนื่อง เนื่องจากโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” ภายใต้การสนับสนุนของวิทยาลัยฯ นั้นมีระยะเวลา 3 ปี โดยเริ่มต้นจากประเด็น “สุขภาพ” และโยนเข้าสู่วิถีชีวิตของเกษตรกรคือ เรื่องโรคจากการประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม และขณะนี้ชุมชนหลายแห่งที่เริ่มเปิดใจรับกับแนวคิด “สุขภาพะ” และเข้ามามีบทบาทในการสร้างสุขภาพที่ดี มีการ ลด ละ เลิกใช้สารเคมี มีกระบวนการชักชวน ชี้นะ กระจายความรู้ แลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มทั้งในและนอกชุมชน หากจะมองในภาพรวมจึงมีทั้งชุมชนที่ตื่นตัวทำกิจกรรมจนเกิดผลเห็นเป็นรูปธรรม และชุมชนที่เพิ่งเริ่มต้นตามศักยภาพของชุมชนนั้นๆ ดังนั้นกระบวนการในการขับเคลื่อนต่อหลังจากโครงการสิ้นสุดลง ทุกภาคส่วนในพื้นที่ควรสร้างคนในพื้นที่ เพื่อจะดำเนินการต่อเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

8.2. ผลการดำเนินงานโครงการ “ฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชน หลังวิกฤติน้ำท่วม”

ปัญหา/ อุปสรรคในการดำเนินงานของพื้นที่เป้าหมายโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” คือการได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์น้ำท่วมเมื่อเดือนสิงหาคม 2549 ที่ผ่านมา หลายชุมชนประสบกับปัญหาน้ำท่วมพื้นที่การเกษตร แปลงปลูกผักปลอดสารพิษและผลผลิตน้ำหมักชีวภาพที่กลุ่มได้รวมตัวกันผลิตเสียหาย

ซึ่งในช่วงเดือนตุลาคมที่นักวิจัยเข้าพื้นที่เพื่อจัดเวทีติดตามความก้าวหน้างานนั้น เป็นช่วงที่ชุมชนอยู่ในภาวะฟื้นฟูวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และหลายๆกลุ่มกำลังเริ่มผลิตน้ำหมักชีวภาพอีกครั้ง

และภายใต้ต้นแบบสนับสนุนจากจุฬาฯ ในแต่ละพื้นที่ได้นำไปจัดเวทีประชุมสรุปบทเรียน/ แลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาการ ประธาน

อพ.พร. (อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้บริหารสถานีวิถีชุมชน หัวหน้า
สถานีอนามัย และชุมชน แสดงความคิดเห็น ทบทวนสภาพปัญหา สาเหตุ ของการเกิดอุทกภัย

สิ่งที่เกิดขึ้นจากการประชุมคือชุมชนมีการวางแผนใน 2 ประเด็นสำคัญดังนี้

- 1) การฟื้นฟูชุมชนหลังน้ำท่วม โดยเน้นในเรื่องการปรับพื้นที่การเกษตร การเพาะปลูกการ
ส่งเสริมอาชีพในกลุ่มแม่บ้าน และการรับมือกับโรคภัยหลังน้ำท่วม เช่น โรคไข้เลือดออก
บาดทะยัก โรคตาแดง โรคฉี่หนู ฯลฯ
- 2) การเตรียมแผนป้องกันสถานการณ์ฉุกเฉิน โดยเน้นการบริหารจัดการของชุมชนเองทั้ง
ระยะก่อนเกิด ขณะเกิด และหลังเกิดเหตุ ตลอดจนกำหนดแผนเตือนภัย (ระบบการเตือน
ภัย)

ข้อมูลจากเวทีประชุม ชุมชนได้นำเสนอประเด็นต่างๆให้กับหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงคือ
องค์การบริหารส่วนตำบลเพื่อบรรจุเป็นแผนของตำบลต่อไป

หมายเหตุ 1. สรุปผลรายงานการจัดเวทีแยกพื้นที่ ในภาคผนวก จ
2. รายงานผลการดำเนินงานโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” และ “โครงการฟื้นฟูวิถีชีวิตน้ำท่วม” รายงานที่ได้จากรายงานผลการ
ดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ของพื้นที่ เล่ม 1-10

9.การประชุมเวทีใหญ่ระดับจังหวัดประจำปี 2549

การประชุมนี้จัดขึ้นในวันที่ 7-8 ธันวาคม 2549 ณ โรงแรมเทวราช จังหวัดน่าน เพื่อ

1. ให้พื้นที่ดำเนินการ 10 พื้นที่ (ในปี 2549) ได้สรุปกิจกรรม ผลงาน และนวัตกรรมใหม่ๆที่
เกิดขึ้นในพื้นที่ในระยะเวลา 12 เดือนที่ผ่านมาตลอดจนนำเสนอมุมมอง/ปัญหาอุปสรรคที่ทำให้
กิจกรรมต่างๆ ติดขัดหรือประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้ยังเป็นเวทีให้พื้นที่ขยายผลปี 2550 (ประมาณ
12 พื้นที่) (ดูรายชื่อพื้นที่ดำเนินงานและผู้เข้าร่วมประชุมในภาคผนวก ข) ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้
เพื่อให้เกิดกลไกการเสริมความรู้ในประเด็นสุขภาพและได้เห็นแนวทางในการร่วมสร้างสุขภาวะใน
ชุมชนตนเอง

2. เป็นการสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างพื้นที่ตำบล อำเภอในจังหวัดน่าน และเชื่อมภาคี
ทุกระดับตั้งแต่ภาครัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน และประชาคม

3. เป็นการวางแผนแนวทางการดำเนินงาน โครงการ “ชุมชนน่าอยู่” ภายใต้งบประมาณ
สนับสนุนของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 2550

สิ่งที่ได้จากเวทีใหญ่คือ

1. เห็นภาพความเหมือนของสถานการณ์ใน 10 พื้นที่ดำเนินการ คือการเป็นสังคมเกษตรกรรม
แบบพึ่งพิงการใช้สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบจากการสัมผัส
สารเคมี เช่น เกิดการเจ็บป่วย มีอาการแสบจมูก แสบตา คันตา มีผื่นคันผิวหนัง ฯลฯ ผลกระทบต่อ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือโครงสร้างของดินเสื่อมสภาพ สารพิษซึมเปื้อนลงแม่น้ำลำ

คลอง ระบบนิเวศน์เสียสมดุล และที่สำคัญคือจำนวนผู้ป่วยมีอัตราสูงขึ้นโดยเฉพาะโรคที่เกิดจากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

2.แกนนำชุมชน/ แกนนำกลุ่มเกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ และข้อมูลผลการตรวจหาปริมาณเอ็นไซม์โคลีนเอสเตอเรส โดยการเจาะเลือด ทำให้รู้ถึงโทษภัยของสารเคมี เริ่มมีบางกลุ่มที่มีความตระหนัก มีการทบทวนปัญหาร่วมกัน วิเคราะห์สาเหตุ วางแผนแก้ไขปัญห และชุมชนได้ใช้ศักยภาพของตนเองในการคิดวิเคราะห์ แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี

3.เกิดการรวมตัวกันของผู้ที่มีแนวคิดเดียวกัน หรือที่เรียกว่า “ผู้ก่อการดี” แสวงหาทรัพยากรทั้งภายในและภายนอก ในด้านงบประมาณ ความรู้ การบริหารจัดการที่ดี ก่อให้เกิดกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มทำนาปลอดสารพิษ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ

4.ในชุมชนเกิดความร่วมมือของเครือข่ายการทำงานแบบบูรณาการ พื้นที่ที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องการทำน้ามักชี้ภาพ การทำปุ๋ยชีวภาพสามารถเป็นต้นแบบให้พื้นที่อื่นๆ ได้ศึกษา ดูงาน

5.เกษตรกรบางกลุ่มที่มีความพร้อม เริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำเกษตรใช้สารเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ มีการลดรายจ่ายครัวเรือนโดยการใช้น้ำยาอเนกประสงค์กระตุ้นเศรษฐกิจสู่ตรรกะปัญหาท้องถิ่น เช่น น้ำยาล้างจาน สบู่ไว้ในครัวเรือน มีการรวมตัวกันของกลุ่มแม่บ้าน เช่น กลุ่มนวดแผนไทยบ้านไหล่น่าน

6.ในบางชุมชน ตัวอย่างเช่นชุมชนน้ำเกี๋ยน (เป็นชุมชนที่มีกระบวนการพัฒนามาอย่างต่อเนื่องและยาวนานก่อนที่จะวิทยาลัยฯ จะเข้าไปดำเนินโครงการ “ชุมชนน่าอยู่”) ได้มีข้อตกลงร่วมกันระดับชุมชนดังนี้

- ไม่พ่นยาฆ่าหญ้าในเขตชุมชนและบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ
- จะช่วยกันลดการใช้สารเคมีประเภทยาคุมหญ้าให้น้อยลง และพยายามจะเลิกใช้ในอนาคต

7. สถานีนอนามัยตำบลในทุกพื้นที่ ได้ดำเนินการเฝ้าระวังโดยการเจาะเลือด เพื่อหาปริมาณสารพิษตกค้างในกระแสเลือด พร้อมทั้งให้ความรู้ด้านสุขศึกษา ในกลุ่มเกษตรกร และกลุ่มผู้สนใจทั่วไปในชุมชน

8. ภาพรวมปัญหา/อุปสรรคของการดำเนินงาน (10 พื้นที่) มีดังนี้

8.1 ปัจจัยภายในชุมชน

- ตัวเกษตรกร
 - ความสนใจของเกษตรกรในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์อยู่ในวงจำกัดเฉพาะผู้ที่สนใจจริงๆ
 - การซื้อหาสารเคมีและวิธีการใช้ ค่อนข้างสะดวก เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้สารชีวภาพ

- เกษตรกรมีหนี้สิน ทำให้ยังไม่สามารถเปลี่ยนมาใช้สารชีวภาพได้ในทันที
 - **น้ำสกัดชีวภาพ (Bioextract)**
- การทำน้ำหมักชีวภาพต้องใช้ระยะเวลา และเห็นผลช้า ไม่ทันใจ
- การใช้สารชีวภาพขับไล่แมลง ต้องใช้บ่อยครั้ง เกษตรกรมีเวลาไม่พอ เนื่องจากภาระงานมีมาก
- เกษตรกรในบางพื้นที่ทำการเกษตร โดยการปลูกพืชหมุนเวียน เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่วเหลือง ฯลฯ และการใช้ปุ๋ยชีวภาพมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถใช้ได้กับพืชผักทุกชนิด
 - **งบประมาณ**
- งบประมาณมีจำกัด ดังนั้นจึงต้องอาศัยการหนุนเสริมจากชุมชนเอง และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น
 - **การประชาสัมพันธ์**
- ขาดการสื่อสารประชาสัมพันธ์ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะบอกต่อถึงข้อมูล เกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์ หรือกลุ่มผลิตน้ำหมักชีวภาพ กลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ ฯลฯ เพื่อเป็นข้อมูลเผยแพร่ให้กับชุมชนอื่นๆได้รับทราบ

8.2 ปัจจัยภายนอกชุมชน

- **สารเคมีกำจัดศัตรูพืช**
 - การสืบเข้ามาของสารเคมีในภาคเกษตรกรรม จะมีเทคนิคการขายในหลายรูปแบบ ทั้งระบบขายตรง การให้เครดิต การให้ทดลองใช้ ฯลฯ ทำให้เกษตรกรมีความนิยมเอียงที่จะหันไปใช้สารเคมีมากขึ้น
- **ตลาด**
 - การปลูกผักปลอดสารพิษให้ผลผลิตช้า ไม่ทันกับความต้องการของตลาด นอกจากนี้คุณภาพของผลผลิตที่ได้จะไม่สวย เช่นมีหนอน/ แมลงเจาะ ทำให้ผู้บริโภคไม่เลือกซื้อ
- **ปัญหาภัยธรรมชาติ**
 - ปัญหาน้ำท่วมครั้งใหญ่ของจังหวัดน่าน เมื่อช่วงวันที่ 19-25 สิงหาคม 2549 ส่งผลให้พื้นที่การเกษตรในหลายอำเภอได้รับความเสียหายอย่างมาก ซึ่งพื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการ “ชุมชนน่าอยู่” ได้รับความเสียหาย (ตำบลริม ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา ตำบลเปือ ตำบลพระพุทธรบาท อำเภอเชียงกลาง ตำบลโหล่นาน ตำบลล้าน ตำบลซึ่ง อำเภอเวียงสา ฯลฯ) ทั้งในส่วนของบ้านเรือนที่ถูกน้ำท่วม และผลผลิตทางการเกษตรที่ปลูกไว้ทั้งหมด วัสดุที่จัดเตรียมไว้ทำน้ำหมัก และน้ำปุ๋ยหมักชีวภาพ ที่สมาชิกกลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษได้ทำและเก็บไว้ที่บริเวณไร่/สวน ถูกกระแสน้ำพัดพาไปทั้งหมด

ดังนั้นเกษตรกรต้องใช้เวลาในการฟื้นฟูพื้นที่ทำการเกษตร และเริ่มผลิตน้ำหมักชีวภาพขึ้นใหม่ ซึ่งคาดว่าจะใช้เวลาไม่น้อยกว่า 2 เดือน

9. ภาพรวมของการแก้ไขปัญหา อุปสรรค ที่พื้นที่ทั้ง 10 ได้ดำเนินการ

9.1 ใช้การทำงานแบบ “พหุภาคี” คือภาครัฐ (สถานีอนามัย เกษตรตำบล) องค์การบริหารส่วนตำบล ภาคประชาชน (ผู้นำชุมชน กลุ่มแม่บ้าน เยาวชนรุ่นใหม่ในโรงเรียน) และภาคเอกชน เป็นสิ่งสำคัญ ทุกฝ่ายต้องมีการประสานพลัง และใช้เวทีชุมชนเวทีประชาคม เป็นเครื่องมือในการจูงใจให้คนในชุมชนเข้ามาพบปะ พูดคุยปัญหาของชุมชนร่วมกัน และร่วมมือกันหาทางแก้ไข โดยเฉพาะในเรื่องการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกรจากการใช้สารเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์นั้น ต้องอาศัยกิจกรรมที่เป็นการกระตุ้น และสร้างความตระหนักรู้อย่างต่อเนื่อง เน้น **“สุขภาพ”** เป็นหลัก เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนต่อ

9.2 มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อที่จะผลักดันมาตรการชุมชน ให้บรรจุอยู่ในแผนนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเอื้อต่อการพัฒนาโดยมอง **“สุขภาพ”** ของคนในชุมชนเป็นหลัก

ทิศทางการทำงานในปี 2550

เนื่องจากปี 2550 จะเป็นปีสุดท้ายของการทำงานร่วมกันระหว่างวิทยาลัยการสาธารณสุขฯ และภาคีร่วมในจังหวัดน่าน ภายใต้โครงการ ชุมชนน่าอยู่ และเพื่อให้ชุมชนและท้องถิ่นได้ตระหนักถึงการมีสุขภาพที่ดี และการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งด้วยศักยภาพของคนในชุมชนในการพัฒนา โดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้เสริมพลัง จึงได้มีการเปิดอภิปรายในเรื่องรูปแบบ กลไกและกระบวนการบริหารจัดการ ของการดำเนินงานในพื้นที่ในปีที่ 3 โดยมีประเด็นดังนี้

- การพัฒนารูปแบบกระบวนการที่เหมาะสมกับพื้นที่ ควรทำอย่างไร
- การเชื่อมประสานกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ควรทำอย่างไร
- บทบาท/ ภารกิจ/ หน้าที่ ของท้องถิ่น ควรมีหน่วยงานใดร่วมบ้าง
- ประเด็นงานที่ควรขับเคลื่อนต่อ คืออะไร

ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมได้อภิปรายอย่างกว้างขวาง และเสนอว่า ก้าว่างในปีที่ 3 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการดำเนินงานโครงการพัฒนารูปแบบการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นฯ ภายใต้การสนับสนุนของวิทยาลัยการสาธารณสุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ควรมีการดำเนินงานในรูปแบบ **“คณะกรรมการระดับจังหวัด”** โดยมีโครงสร้างบริหารที่มีสัดส่วนระหว่างภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากตัวแทน ทุกอำเภอที่เป็นพื้นที่เป้าหมายของโครงการ และจะก่อให้เกิดผลดี กล่าวคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต.) จะรับทราบถึงกิจกรรมที่ดำเนินการ และชุมชนสามารถเห็นช่องทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายระดับท้องถิ่นในการจัดการเรื่องสุขภาพชุมชน และทรัพยากรในชุมชน เพื่อหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาท้องถิ่นตามนโยบายภาครัฐ และมีชุมชนเป็นพลังสำคัญ

จากนั้นได้มีการเสนอรายชื่อคณะกรรมการระดับจังหวัด (ดูรายชื่อคณะกรรมการในภาคผนวก ข) และได้มีการนัดหมายการประชุมคณะกรรมการฯ ในสัปดาห์ที่ 3 ของเดือนมกราคม 2550 เพื่อ

- คัดเลือกประธานคณะกรรมการบริหาร โครงการฯ
- พิจารณาเพิ่มกรรมการ
- พิจารณาโครงการฯ ย่อย ที่พื้นที่เป้าหมายจัดทำเพื่อขอรับงบประมาณสนับสนุนจากวิทยาลัยฯ ในการดำเนินกิจกรรมในปี 2550

10. ซึ่งหลังจากการประชุมเวทีใหญ่ในวันนี้ ทุกพื้นที่เป้าหมายที่เข้าร่วมประชุมจะกลับไปจัดเวทีประชุม ระดมสมองในพื้นที่ตนเองเพื่อจัดทำแผนกิจกรรมโครงการเพื่อขับเคลื่อนไปสู่ภาวะและจัดส่งให้คณะกรรมการฯ พิจารณาต่อไป

หมายเหตุ ผลการประชุมจากเวทีใหญ่วันที่ 7-8 ธันวาคม 2549 อยู่ในภาคผนวก ข ซึ่งประกอบด้วย

1. รายชื่อผู้เข้าร่วมประชุมและภาคีร่วม
2. รายชื่อพื้นที่ดำเนินการปี 2548-2550
3. เอกสารนำเสนอ “ผลการดำเนินงานโครงการฯ ปี 2547-2549” โดย ผศ.(พิเศษ) ดร.รัตนา สำโรงทอง
4. เอกสารนำเสนอ “ชุมชน ประชาสังคม องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) กับการใช้ศักยภาพของท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ (2548-2549...2550)” โดยคุณสุทธิพงษ์ วัสดุสภาพล
5. รายชื่อคณะกรรมการบริหารโครงการฯ ระดับจังหวัด
6. แผ่นซีดี
 - วีดีโอการประชุม
 - ไฟล์ถอดเทปการประชุม
 - รูปภาพการดำเนินงาน